

Identifying the Main Drivers of Agricultural Cooperative Businesses in East Azerbaijan Province

Aghil Khaleghi

postdoctoral researcher of the country's researchers and technologists support fund (INSF), Tabriz, Iran.
Khaleghi567@tabrizu.ac.ir

Article Information

Research Paper

Vol: 15
No: 57
P: 140-162
Received: 2023-11-28
Revised: 2023-12-15
Accepted: 2024-01-10
Published: 2024-11-01

Keywords:

- *Future Study*
- *Driver*
- *Businesses*
- *Agricultural Cooperative*

Cite this Article:

Khaleghi, Aghil. (2024). Identifying the Main Drivers of Agricultural Cooperative Businesses in East Azerbaijan Province. *Journal of Arid Regions Geographic Studies* 15(57): 140-162.
doi: 10.22034/jargs.2024.427557.1074

Publisher: Hakim Sabzevari University

© The Author(s)

Abstract

Aim: To fill the research gap, the research seeks to identify the main drivers of agricultural cooperative businesses in East Azerbaijan Province for a 10-year horizon (2023).

Materials & Method: Based on the purpose, it is of an applied type, and in terms of its nature and method, it is of a descriptive-analytical type; from the time dimension, it is based on a prospective approach. The results of the citation review in the form of a mutual effects analysis matrix were provided to the respondents (31 people) for analysis using MICMAC software in the form of a questionnaire.

Finding: The 40 x 40 matrix has a 96% favorability based on statistical indicators with the number of data rotations four times, showing the answers' high validity. The degree of filling of the matrix is 91%, which shows that the system was in an unstable state.

Conclusion: The variable "conception of cooperative as a human institution to create products and services in conditions of uncertainty" was ranked first in direct and indirect influence. The variables "agricultural cooperative businesses as an effective intervention in rural development to reduce rural poverty and improve food security" and "focus on appropriate production inputs to increase agricultural products and reduce production costs and ensure appropriate demand in the final ranking of key factors affecting the system", were identified as the main drivers.

Innovation: Innovation, the presentation of key and effective factors has the ability to generalize in the sense that they can describe the cause and effect relationships of change processes that affect agricultural cooperative businesses in this region and are operational and not ideal; Therefore, the mission of this study is to help develop decision-making processes at the regional level.

Extended Abstract

1. Introduction

Rural companies are crucial components of the rural economy, and villages have the potential to serve as the foundation for the establishment of many innovative and enterprising enterprises, particularly in the agricultural sector. The economic stability of rural settlements will be achieved by addressing the fundamental issues that enhance the cognitive abilities of villagers to establish cooperatives at the rural settlement level. The primary focus of sustainable rural development is to expand the options available to individuals and enable them to create collective entities, such as cooperatives, to enhance their capabilities. Studies undertaken in nations with a well-organized framework indicate that agricultural cooperatives are the most successful kind of cooperative in terms of market share. The study of cooperatives is crucial in fostering people's involvement in developing villages, the foundation for regional progress.

The primary concern is that several challenges and difficulties the agriculture industry faces stem from planners disregarding future research. The agricultural sector may enhance and secure its long-term sustainability by prioritizing future research. This study aims to examine agricultural cooperative enterprises in East Azerbaijan Province over a 10-year period (2031) by identifying crucial factors that influence their success. Prior to identifying the primary driving factors, it is important to carry out structural analysis. The research aims to identify crucial and impactful factors that can be generalized to describe the cause-and-effect relationships of change processes affecting agricultural cooperative businesses in this region. These factors should be practical and applicable, rather than theoretical. Therefore, the objective of this study is to assist in developing decision-making processes at the regional level.

2. Materials and Methods

The study focuses on the geographic region of East Azerbaijan Province. A total of 625 agricultural cooperatives have been officially registered, which has resulted in the creation of 6,062 new job opportunities. The present study is classified as applied, descriptive-analytical, and temporal, depending on its objective, nature, and methodology. The findings of the citation review, which aimed to identify the crucial factors impacting the future of agricultural cooperative businesses in East Azerbaijan province, were presented to the participants for analysis. The analysis was conducted using the MICMAC software and a questionnaire designed by the researcher. The analysis matrix used a scale of zero to three to measure the influence rate of each factor. Thirty-one experts have been identified. The participants include respected university professors, well-informed individuals from the governorate, cooperative members, agricultural advocates, officials from the governorate and district administration, as well as researchers specializing in rural and regional planning, agricultural development, and promotion. Overall, 40 variables were selected as key determinants in the current research. The cross matrix demonstrates each element's cumulative impact by summing each item's row numbers, the magnitude of its effect, and the column total of each factor.

3. Results and Discussion

Using structural analysis to determine the interdependencies between variables, a 40.40 matrix was generated. According to statistical indicators, the responses are quite genuine, as shown by the 96% favorability of the matrix with four rounds of data rotation. The matrix was 91% filled, indicating that the chosen components had a broad and dispersed impact on each other and that the system was unstable. Zero connections indicate that the elements did not impact or were not influenced by each other out of a total of 1456 relationships that may be examined in this matrix. 592 number-one partnerships, 627 number-two connections, and 237 number-three relationships have been formed. The analysis of direct and indirect effects yields highly detailed results. The rankings of direct and indirect effects show minimal differences, and variables with a significant impact are consistently repeated with slight variations. Consequently, the first ten indicators of both groups have almost identical values.

4. Conclusions

The variable "conception of cooperative as a human institution to create products and services in conditions of uncertainty" was considered the most influential factor directly and indirectly and had the most significant impact on their failure. Factors of "agricultural cooperative businesses as an effective intervention in rural development to reduce rural poverty and improve food security; focusing on

appropriate production inputs to increase agricultural products and reduce production costs and ensure appropriate demand; clarifying the goals and missions of the rural cooperative sector in local rural programs; involvement of agricultural cooperatives in production planning, distribution of inputs and consumer goods to villagers; accelerating the adoption of agricultural technologies by smallholder farmers; strengthening the technical and legal infrastructure of agricultural startups; the scenario of the horticultural production hub and related transformation industries; innovation in agricultural cooperative businesses as one of the most important sustainable sources of competitive advantage; integrated management and fight against pests and plant diseases" in the final ranking of the key factors affecting the system were identified as the final drivers. Economic, social, managerial, and environmental indicators are among the most important and effective ones that may be stated in this study as they pertain to the future of agricultural cooperative enterprises. In this way, implementing each aspect may address the most pressing concerns and difficulties plaguing agricultural cooperative enterprises.

5. Acknowledgment & Funding

- Authors are thankful to all interview participants for supporting this research.
- This work was done under the support of the General Department of Cooperation, Labor and Social Welfare of East Azerbaijan province, taken from the project number "29433".

6. Conflict of Interest

- The authors declare that they have no known competing financial interests or personal relationships that could have appeared to influence the work reported in this paper.
- The authors declare no conflict of interest.

شناسایی محرک‌های اصلی کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی استان آذربایجان شرقی

عقیل خالقی

محقق پسادکتری صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور (INSF)، تبریز، ایران. Khaleghi567@tabrizu.ac.ir

چکیده:

هدف: با توجه به جدید بودن رویکرد آینده‌پژوهی، مطالعات اغلب در پاسخ به چالش‌های نوظهور انجام می‌یابد که در حیطه مطالعات روستایی عوامل مؤثر در کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی بالأخص در استان آذربایجان شرقی شناسایی نشده است. برای پر کردن شکاف پژوهشی، تحقیق به دنبال شناسایی محرک‌های اصلی کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی استان آذربایجان شرقی برای افق ۱۰ ساله (۱۴۱۰) است.

روش و داده: تحقیق حاضر بر اساس هدف از نوع کاربردی بوده و از لحاظ ماهیت و روش از نوع توصیفی-تحلیلی، از بعد زمان مبتنی بر رویکرد آینده‌نگاری است. نتایج حاصل از بررسی استنادی برای شناسایی محرک‌های اصلی آینده کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی در استان آذربایجان شرقی به‌صورت ماتریس تحلیل اثرات متقابل (میزان تأثیرگذاری از صفر الی سه) برای تحلیل در نرم‌افزار میک‌مک به‌صورت پرسشنامه محقق‌ساخته، در اختیار پاسخگویان قرار داده شده است. تعداد ۳۱ نفر کارشناس و خبره شناسایی شد.

یافته‌ها: روند تحلیل ساختاری تأثیرات متقابل عوامل بر یکدیگر ماتریسی با ابعاد ۴۰×۴۰ تشکیل شد. ماتریس بر اساس شاخص‌های آماری با تعداد چهار بار چرخش داده‌ای از مطلوبیت ۹۶ درصدی برخوردار است که نشان از روایی بالای پاسخ‌هاست. درجه پرشدگی ماتریس ۹۱ درصد است که نشان می‌دهد عوامل انتخاب‌شده تأثیر زیاد و پراکنده‌ای بر همدیگر داشته‌اند و در واقع سیستم از وضعیت ناپایداری برخوردار بوده است.

نتیجه‌گیری: متغیر «تصور تعاونی به‌عنوان یک نهاد انسانی برای ایجاد محصولات و خدمات در شرایط عدم قطعیت» در رتبه اول تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم قرار گرفت. متغیر «کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی به‌عنوان یک مداخله‌گر مؤثر در توسعه روستایی برای کاهش فقر روستایی و بهبود امنیت غذایی» و تمرکز بر روی نهاده‌های تولیدی مناسب جهت افزایش محصولات کشاورزی و کاهش هزینه‌های تولید و اطمینان از تقاضای مناسب در رتبه‌بندی نهایی عوامل کلیدی مؤثر بر سیستم، به‌عنوان محرک‌های اصلی شناسایی شدند.

نوآوری، کاربرد نتایج: نوآوری، ارائه عوامل کلیدی و مؤثر دارای قابلیت تعمیم است به این معنا که بتوانند روابط علت و معلولی فرآیندهای تغییر را که بر کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی در این منطقه تأثیر می‌گذارند و قابل عملیاتی بوده و آرمانی نیستند، توصیف نمایند؛ بنابراین رسالت این مطالعه کمک به توسعه فرآیندهای تصمیم‌گیری در سطح منطقه است.

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره: ۱۵

دوره: ۵۷

صفحه: ۱۴۰-۱۶۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۰۷

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۹/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۲۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۸/۱۱

کلیدواژه‌ها:

- آینده‌پژوهی
- پیشران
- کسب‌وکار
- تعاونی کشاورزی

نحوه ارجاع به این مقاله:

خالقی، عقیل. (۱۴۰۳). شناسایی محرک‌های اصلی کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی استان آذربایجان شرقی. *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، ۱۵(۵۷): ۱۴۰-۱۶۲.

doi: 10.22034/jargs.2024.427557.1074

ناشر: دانشگاه حکیم سبزواری

© نویسنده(گان).

۱- مقدمه

بخش قابل توجهی از شاغلان حوزه‌های روستایی به‌عنوان قلب تولیدی جوامع مبتنی بر معیشت کشاورزی (Jamshidi & Anabestani, 2022) در امر کشاورزی مشغول به کار هستند که این امر نقش پراهمیتی در ایجاد اشتغال و تولید داشته است (Shojafard & Jafari, 2021)؛ همچنین کشاورزی به‌عنوان یک فعالیت اقتصادی، سهم مهمی در تولید ناخالص داخلی داشته (karim, 2015) و بی‌شک توسعه آن، مقوله‌ای جدا از توسعه روستایی نیست (Azami et al., 2011). کسب و کارهای روستایی مهم‌ترین عنصر اقتصاد روستایی هستند (Rukni & Soleimani, 2017) و روستاها می‌توانند زمینه‌ساز ظهور بسیاری از کسب و کارهای نو و کارآفرینانه به‌ویژه در حوزه کشاورزی شوند (Sojasi Gheidari et al., 2019) که ظهور بنگاه‌های اقتصادی نوآورانه در روستا، همچون سرمایه‌ای است که منجر به رشد و توسعه اقتصادی - فضایی می‌شود (Vakil al-Raaya et al., 2017). زمانی پایداری نظام اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی محقق خواهد شد که عوامل زمینه‌ساز ارتقای ظرفیت‌های شناختی روستاییان برای ایجاد تعاونی‌ها در سطح سکونتگاه‌های روستایی فراهم شود (Dethier & Effenberger, 2012). تعاونی‌ها سازمان‌هایی دموکراتیک بوده (Mehri et al., 2016)، نقش مهمی در کاهش فقر، بهبود امنیت غذایی و ایجاد فرصت‌های شغلی داشته (Eid & Martínez-Carrasco Pleite, 2014) و یکی از اصلی‌ترین جنبه‌های اقتصادی جوامع نوین هستند که با جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی هر جامعه پیوند مستقیم دارند (Zainliet al., 2019). به‌گونه‌ای که از آن به‌مثابه قسمتی از محیط پویا و فعال کشاورزی و درجه‌ای به‌سوی دنیای کشاورزی یاد می‌شود (Harper, 2010). در این بین تعاونی‌های کشاورزی به دلیل نقش رابط خود بین تولیدکنندگان روستایی، دولت و مصرف‌کنندگان، عامل مهمی برای رسیدن به اهداف توسعه به شمار می‌روند (Balali et al., 2017). رویکرد تعاونی از بهترین سازوکارهای مشارکت مردمی (Fairbairnet al., 2003) به‌عنوان تجلیگاه فرهنگ مشارکت در عرصه فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی نقشی فراگیر در بهبود شرایط زندگی و افزایش درآمد روستائیان ایفا می‌نمایند (Rahimi et al., 2021). از طرفی یکی از نقش‌های سازمان‌های غیردولتی و مردم‌نهاد، توسعه ظرفیت‌های اجتماعات محلی در قالب توانمندسازی و جلب مشارکت برای پیوند با نهادهای رسمی جامعه است (Daneshmehr & Hedayat, 2018). در توسعه پایدار روستایی، تأکید اساسی بر وسیع‌تر نمودن شقوق انتخابی پیش روی مردم و تواناسازی ایشان برای سازمان‌یابی در قالب تشکل‌های جمعی و از جمله تعاونی‌ها است (Fazelniya, 2007).

پژوهش‌های انجام‌شده در کشورهای با ساختار منسجم، نشان می‌دهد که موفق‌ترین نوع تعاونی با توجه به سهم در بازار، تعاونی‌های کشاورزی است (Amiri et al., 2014). تعاونی تولید کشاورزی، نوعی از نظام بهره‌برداری است که به لحاظ حقوقی، یک تشکل اقتصادی تولیدی کشاورزی با مدیریت علمی و تخصصی است و با اتکا به نیروی مردمی (اعضا) و تصمیمات مشارکت‌جویانه از طریق مجامع عمومی و جلسات هیئت‌مدیره ضمن حفظ مالکیت فردی با انگیزه سپردن کار به مردم تأسیس شده و فعالیت می‌کند (Tramashlo et al., 2018). تعاونی‌های کشاورزی، یکی از مهم‌ترین جلوه‌های مشارکت سازمان‌یافته کشاورزان در امور اقتصادی و اجتماعی به شمار می‌روند (Ohadi, & Kurki Nejad, 2015). البته تعاونی‌های تولید، نوعی نظام بهره‌برداری در جهت حداکثر کردن بهره‌برداری از منابع آب‌و خاک کشور، آشنا ساختن اعضا با روش‌های نوین کشاورزی، استفاده صحیح از ماشین‌آلات کشاورزی متناسب با شرایط محلی، فراهم نمودن امکانات و تسهیلات بیشتر برای توسعه و بهبود صنایع دستی و فعالیت‌های غیر کشاورزی به شمار می‌آیند (Nouri et al., 2019). اینجاست که مطالعه تعاونی‌ها به‌عنوان یکی از تشکل‌های ساختارمند در جهت ایجاد مشارکت مردمی برای توسعه روستاها به‌عنوان مبنای توسعه منطقه‌ای، اهمیت می‌یابد (Zarei & Tarighat Mehrbani, 2020).

مسئله مهم این است که بسیاری از مسائل و مشکلات کنونی بخش کشاورزی، نتیجه غفلت برنامه‌ریزان نسبت به آینده‌پژوهی است (Takloo et al., 2021). در کشاورزی در نظر گرفتن آینده‌پژوهی باعث اطمینان از تقویت و ثبات بخش کشاورزی در آینده می‌شود (Ghoshji, 2014)، (Ramazani & Khodapanah, 2021). برنامه‌های آینده‌پژوهی کشاورزی نیازمند بررسی چالش‌ها و راهکارها در افق کشاورزی است (Jeshari & Moradi, 2018) و آینده‌نگاری به تصمیم‌گیرندگان اجازه می‌دهد تا بررسی کنند که چگونه سرمایه‌گذاری‌های جایگزین در تحقیقات کشاورزی با توجه به آینده‌های پیش‌بینی شده مرتبط با انواع محرک‌ها عمل می‌کنند. با توجه به عدم امکان اینکه هر مدل یا فرآیند آینده‌نگاری بتواند تفاوت‌های ظریف روندهای آینده را کاملاً از هم جدا کند، می‌توان از آینده‌نگاری برای کمک به تمرکز بهتر تحقیقات کشاورزی استفاده کرد. با این حال ارزش واقعی مدل‌های آینده‌نگاری کمی این است که امکان کاوش در آینده‌های قابل قبول و قابل مقایسه را فراهم می‌کنند (Prager & Wiebe, 2021)؛ بنابراین این مقاله به

دنبال انجام یک تحلیل آینده‌نگاری از کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی در استان آذربایجان شرقی برای افق ۱۰ ساله (۱۴۱۰) از طریق شناسایی محرک‌های کلیدی است. لازم است ابتدا یک تحلیل ساختاری به‌منظور شناسایی نیروهای محرکه کلیدی انجام شود. هدف ارائه عوامل کلیدی و مؤثر دارای قابلیت تعمیم است به این معنا که بتوانند روابط علت و معلولی فرآیندهای تغییر را که بر کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی در این منطقه تأثیر می‌گذارند و قابل عملیاتی بوده و آرمانی نیستند، توصیف نمایند؛ بنابراین رسالت این مطالعه کمک به توسعه فرآیندهای تصمیم‌گیری در سطح منطقه است.

برای مطالعه و درک ایده‌ها و موضوعات، یکی از ضروری‌ترین اصول، تعیین چارچوب نظری برای درک آن‌هاست (پورمحمدی و خالقی، ۱۴۰۲)؛ با توجه به این مهم باید گفت تعاونی کشاورزی نهادی است اقتصادی-اجتماعی که در پاسخ به اوضاع نامساعد بازار و مشکل سهامداران در این رابطه توسط کشاورزان تأسیس می‌شود (Hazrati & Babai Fini, 2011) و انگیزه‌های اساسی آن‌ها از سه منبع سرچشمه می‌گیرد: الف) نیاز به حمایت در برابر استعمار نیروهای اقتصادی بسیار قدرتمند؛ ب) بهبود وضع خود از طریق استفاده بهینه از منابع غالباً کمیاب و ج) توجه به تعیین بیشترین سود ممکن از هرگونه فعالیت اقتصادی که فرد بدان مشغول است، خواه تولیدی و خواه مصرفی (Krivokapic & Plummer, 2013) ویژگی‌های معمول این نوع سازمان‌ها شامل ساختار تصمیم‌گیرنده، ساختار پایین به بالا و مالکیت و کنترل به دست خود اعضا است (Mujawamariya et al., 2013). تعاونی‌های کشاورزی همچنین مکانیسمی جهت ترویج نوسازی و تجاری‌سازی تولیدات کشاورزان خرده‌پا است (Bernard & Spielman, 2009)؛ زیرا تعاونی‌ها می‌توانند نقش مهمی در کاهش تضادها و اختلافات بر سر زمین و یکپارچه و هماهنگ کردن روستاییان کشاورز با بازارها به‌منظور پیشبرد توسعه روستایی و هموار کردن برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی بیرونی در نواحی پیرامونی ایفا کنند (Stattman & Mol, 2014).

تحولات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اوایل هزاره سوم میلادی موجب ایجاد شرایط جدید و لزوم سازگاری برای تعاونی‌ها شده است. در کشورهای صنعتی، دولت از طریق طراحی چارچوب‌هایی برای توسعه تعاونی‌ها گام‌های مؤثری برداشته است؛ اما در کشورهای درحال توسعه مشکلاتی همچون عدم تطبیق انتظارات، نبود شفافیت سیاست‌گذاری‌ها، نبود شرایط استاندارد محیطی و افزایش غیرطبیعی تعاونی‌ها به لحاظ کمی وجود دارد. این مسائل در ایران نیز به چشم می‌خورد و دارای مشکلات عدیده است (Rakhshani et al., 2021). (جدول ۱) جایگاه و نقش تعاون کشاورزی در نظام برنامه‌ریزی توسعه کشور را نشان داده است. با مرور قوانین برنامه‌های عمرانی قبل از انقلاب اسلامی و برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی بعد از انقلاب می‌توان نتیجه گرفت جایگاه و مأموریت‌های بخش تعاون در برنامه‌های توسعه بعد از انقلاب مشخص‌تر شده است. در این برنامه‌ها نگاه جدی‌تر و منسجم‌تری نسبت به تعاون وجود دارد و حمایت‌های اعتباری نسبتاً وسیع‌تری از این بخش به عمل آمده است. در برنامه‌های توسعه بعد از انقلاب اهداف و مأموریت‌های بخش تعاون به تدریج مشخص‌تر شده و انسجام خود را پیدا کرده است. حمایت از روستاییان و تولید کشاورزی، گسترش عدالت اجتماعی، توانمندسازی اقشار متوسط و کم‌درآمد جامعه، فراهم کردن زمینه توسعه مشارکت مؤثر مردم، توانمندسازی جوانان، زنان، فارغ‌التحصیلان و سایر افراد جویای کار برای ایجاد اشتغال از جمله مهم‌ترین کارکردهایی است که در این برنامه‌ها برای بخش تعاون بالأخص تعاونی کشاورزی ترسیم شده است.

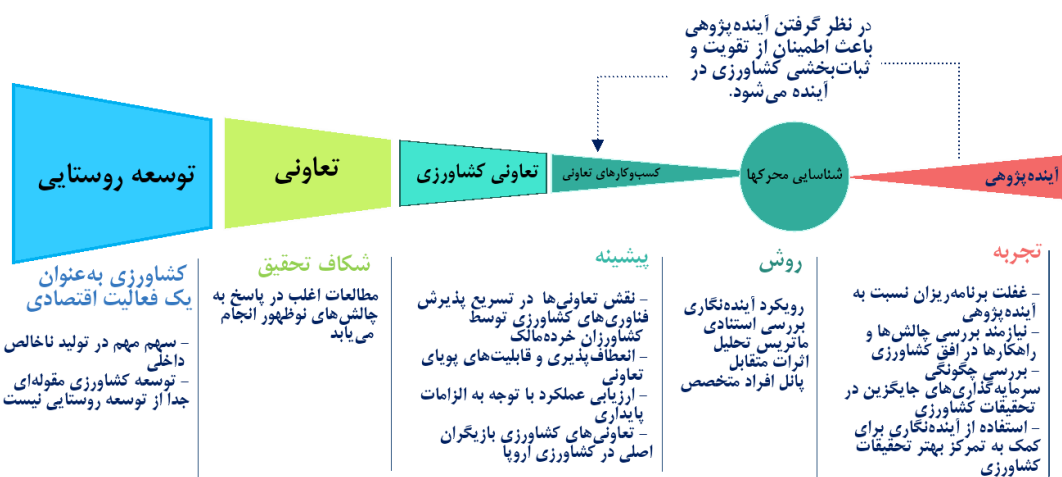
در زمینه کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی و همچنین آینده پیشروی آن‌ها مطالعاتی صورت گرفته است که به بررسی مطالعات داخلی و خارجی پرداخته شده است: در مطالعه بوستانی و همکاران (Boostani et al., 2014) چهار سناریو شامل قطب تولید دام و فرآورده‌های دامی، قطب تولیدات باغی و صنایع تبدیلی مرتبط، قطب تولید محصولات راهبردی گندم و برنج و ادامه وضعیت موجود طراحی گردیده که در بین سناریوهای طراحی‌شده، سناریوی قطب تولیدات باغی و صنایع تبدیلی مرتبط، در اولویت اول قرار گرفته است. نتایج مطالعه آینده‌پژوهی سجاسی و همکاران (Sojasi Qeidari et al., 2018) نشان داد بیشترین مؤلفه‌های استراتژیک و کلیدی را عوامل بیرونی اثرگذار از قبیل ضعف اطلاع‌رسانی و ارتباطات گسترده، وجود تحریم‌های اقتصادی، نبود اتحادیه‌های صنفی و مخاطرات طبیعی تشکیل می‌دهند. پیامد درجه اول شناسایی‌شده مطالعه گراوندی و همکاران (Geravandi et al., 2019) در بررسی پیامدهای توسعه کسب‌وکارهای کارآفرینانه روستایی شامل اشتغال‌زایی، ایجاد هماهنگی بیشتر بین روستاییان، احیاء فرهنگ‌های بومی منطقه و معروف شدن روستا است. علی‌نژاد و همکاران (Alinezhad et al., 2022) نشان می‌دهند توسعه کشاورزی دانش‌بنیان، نیازمند بازنگری در متغیرهای ملی و همچنین متغیرهای منطقه‌ای؛ مانند آموزش، اصلاح فرآیندهای تصمیم‌گیری و مدیریتی است.

جدول ۱. جایگاه و نقش تعاون با تأکید بر تعاونی کشاورزی در برنامه‌های توسعه روستایی کشور

دوره	برنامه	جایگاه و نقش تعاون
قبل از انقلاب اسلامی	برنامه عمرانی اول	اعتباری به مبلغ ۲۵۰ میلیون ریال برای مشارکت در سرمایه شرکت‌های تعاونی به صورت اعطای وام تخصیص داده شد. شرکت‌های تعاونی از پرداخت حق‌الثبت و هزینه تمبر سهام و همچنین مالیات بر درآمد برای مدت پنج سال معاف شدند. با تصویب هیئت دولت کیفیت اجرای آن مشخص و سایر انواع تعاونی‌ها مشمول این معافیت شدند.
	برنامه عمرانی دوم	در این برنامه تعاون حضور کم‌رنگ‌تری دارد. در فصل چهارم در بند هفت، تعاونی به‌عنوان یکی از بخش‌های اجتماعی مورد اشاره قرار گرفته است و تحت عنوان «کمک به شرکت‌های تعاونی و تولید و صندوق‌های روستایی» مبلغ ۴۰۰ میلیون ریال بودجه پیش‌بینی شده است.
	برنامه عمرانی پنجم	در برنامه‌های عمرانی سوم و چهارم هیچ‌یادی از تعاون نشده است. حضور تعاون در متن قانون برنامه عمرانی پنجم به صورت بسیار کم‌رنگ مطرح شده و صرفاً در بین فصل‌های مربوط به امور اجتماعی، واژه تعاون در کنار واژه‌های پیشاهنگی و امور جوانان به‌عنوان جزئی از فصل تربیت‌بدنی مطرح و در فصل ششم این قسمت از برنامه (امور اجتماعی) مبلغ ۱۰ میلیارد ریال تحت عنوان «تربیت‌بدنی، پیشاهنگی، تعاون و امور جوانان» پیش‌بینی شده بود.
بعد از انقلاب اسلامی	برنامه اول توسعه	ایجاد رشد اقتصادی در جهت افزایش تولید سرانه، اشتغال مولد و کاهش وابستگی اقتصادی با تأکید بر تولید محصولات استراتژیک و مهار تورم از طریق تعاونی‌های تولیدی کشاورزی و دامداری و صنایع روستایی و سایر تشکلهای قانونی. تدوین و پیاده کردن نظام‌های مناسب بهره‌برداری در جهت یکپارچگی انواع کشت و اعمال زراعت مشاعی و تشکیل تعاونی‌های کشاورزی و تسهیل کاربرد فناوری مناسب و کاهش هزینه‌ها و استفاده بهینه از عوامل تولید و افزایش عملکرد.
	برنامه دوم توسعه	دولت مکلف است در جهت اجرای اصول ۴۳ و ۴۴ قانون اساسی، بهره‌برداری مطلوب در اراضی کشاورزی کشور با تأکید بر حمایت از تشکیل تعاونی‌های تولید زراعی، دامی، باغداری و جنگلداری و مرتع‌داری و مکانیزاسیون در مناطق مستعد و مورد علاقه مردم اتخاذ و اعمال کند.
	برنامه سوم توسعه	بخش تعاون در برخی مواد به‌طور مستقیم و در ۴۰ ماده به‌صورت غیرمستقیم و توأمان با بخش خصوصی مورد اشاره قرار گرفته است. حمایت از ایجاد تعاونی‌های تولید کشاورزی و تشکلهای بهره‌برداران آب‌وخاک و منابع طبیعی با اولویت تعاونی‌های ایثارگران.
	برنامه چهارم توسعه	برنامه چهارم تنها برنامه‌ای است که وظایف و مسؤولیت‌های منسجم و مشخصی برای بخش تعاون تدوین و محورهای خاصی برای توسعه این بخش در نظر گرفته است. این موارد در ماده ۱۰۲ قانون برنامه چهارم به‌روشنی بیان شده‌اند.
	برنامه پنجم توسعه	در این برنامه علاوه بر اینکه هدف کمی افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد ملی تعیین شده، به رویکردهای توسعه بخش تعاون نیز اشاره شده است. اقدامات زیر مطرح است: افزایش سهم تعاونی‌ها به ۱۵ درصد در بازار پولی کشور تا سال چهارم برنامه از طریق فراهم کردن تسهیلات لازم، افزایش سالانه سرمایه بانک توسعه تعاون و صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری تعاون، اختصاص وظایف حاکمیتی به وزارت تعاون و وظایف تصدی‌گری به اتاق تعاون و دیگر تشکلهای تعاونی.
	برنامه ششم توسعه	بر اساس ماده ۲۷ قانون برنامه ششم اهمیت بسزایی جهت توسعه روستاها بالأخص عمران و آبادی و اشتغال روستایی پیش‌بینی گردیده به‌نحوی که در اهداف متصور ایجاد و توسعه ۵۴ خوشه کسب‌وکار روستایی و ساخت ۹۸ ناحیه صنعتی روستایی و ایجاد حداقل ۱۹۱۴۰۰۰ فرصت شغلی در روستاها پیش‌بینی گردیده است تا از طریق بخش‌های تعاونی و خصوصی ایجاد گردد.

آبیاو و هایل نشان می‌دهند تعاونی‌ها می‌توانند نقش مهمی در تسریع پذیرش فناوری‌های کشاورزی توسط کشاورزان خرده‌مالک ایفا کنند (Abebaw & Haile, 2013). استاتمن و مول نشان می‌دهند تعاونی‌ها به چیزی دست می‌یابند که دولت‌ها قادر به دستیابی به آن نبودند: ادغام دسته‌های خاصی از کشاورزان خانوادگی در توسعه کشاورزی (Stattman & Mol, 2014). از نظر هوگلند تعاونی‌های تحت تأثیر کشاورزی از دو استعاره «رعیت» و «تعاونی مانند یک خانواده هستند» برای مدیریت عدم قطعیت استفاده کردند (Hogeland, 2015). هوکس و همکاران (Hooks, McCarthy, Power, & Macken-Walsh, 2017) استدلال می‌کنند موفقیت تعاونی به ایجاد تعادل در روابط و حفظ ارزش‌های تعاونی بستگی دارد. نتایج مطالعه جی و همکاران (Ji, Jia, & Xu, 2018) نشان می‌دهد انعطاف‌پذیری و قابلیت‌های پویای تعاونی به‌صورت جداگانه برای پایداری تعاونی ضروری است. عملیاتی‌سازی تاب‌آوری تعاونی، قابلیت‌های پویا و پایداری و پیشنهاد روابط علی بین آن‌ها، به تحقیقات پایداری کمک می‌کند. از نظر مارسیس و همکاران در زمینه رقابتی تعاونی‌های کشاورزی با پارادایم توسعه پایدار تعریف می‌شود و آن‌ها را وادار می‌کند عملکرد خود را با توجه به الزامات پایداری ارزیابی کنند (Marcis et al., 2019). آجاتس به ارائه چارچوب مفهومی یکپارچه برای

مطالعه تعاونی‌های کشاورزی از سیاست‌گذاری مجدد تا پایداری تعاونی می‌پردازد (Ajates, 2020). تعاونی‌های کشاورزی بازیگران اصلی در کشاورزی اروپا هستند. گاوا و همکاران (Gava et al., 2021) نشان می‌دهند ویژگی‌های ساختاری مزارع و خانوارها و شرایط آب‌وهوایی و بازار به‌طور قابل توجهی به فقر کشاورزان و همچنین در معرض فقر کشاورزان کمک کرده است. باید گفت مطالعات آینده‌نگاری اغلب با رویکرد تحلیل میک‌مک انجام می‌گیرند و به دنبال شناسایی پیشران‌های کلیدی و در نهایت تعریف استراتژی‌های توسعه‌ای برای افق متصور در محدوده مورد مطالعه می‌باشند که با توجه به جدید بودن رویکرد آینده‌پژوهی مطالعات اغلب در پاسخ به چالش‌های نوظهور انجام می‌یابد. در نتیجه این مهم نشان‌دهنده وجود گپ یا شکاف تحقیقاتی است که در این تحقیق به این مسئله پرداخته شده است. در پایان در (شکل ۱) نشان داده شده است.

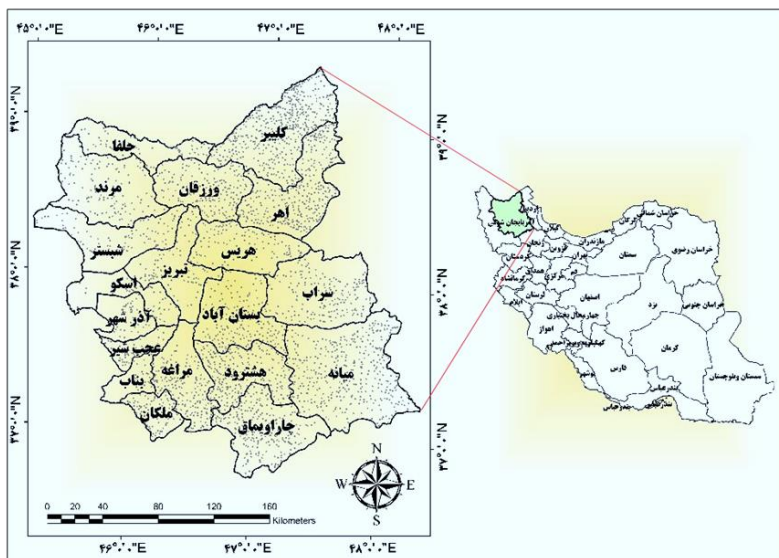

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

۲- مواد و روش

۲-۱- منطقه مورد مطالعه

قلمرو مکانی تحقیق استان آذربایجان شرقی است (شکل ۲) که با مساحت ۴۵۴۹۰/۸۹ کیلومتر مربع ۲/۷۶ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده است. بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی در سال ۱۳۹۶، دارای ۲۱ شهرستان، ۴۶ بخش، ۶۳ شهر تابعه و ۱۴۴ دهستان است. همچنین، از ۳۰۷۷ آبادی این استان ۸۸/۰۴ درصد (۲۰۷۹ آبادی) دارای سکنه است. در سال ۱۳۹۵، ۷۱/۸۶ درصد از جمعیت استان در مناطق شهری و ۲۸/۱۴ درصد در مناطق روستایی ساکن بوده‌اند.

شکل ۲. نقشه موقعیت سیاسی استان آذربایجان شرقی

در (جدول ۲) گزارش وضعیت تعاونی/ اتحادیه فعال (در حال بهره‌برداری) و فعال (در دست اجرا) در استان آذربایجان شرقی - رشته کشاورزی نشان داده شده است. در مجموع تعداد ۶۲۵ تعاونی کشاورزی ثبت شده است که میزان کل اشتغال‌زایی (فرصت شغلی) برای آن ۶۰۶۲ نفر است.

جدول ۲. گزارش وضعیت تعاونی در استان آذربایجان شرقی - رشته کشاورزی

شهر ثبتی	تعداد	اشتغال‌زایی (فرصت شغلی)	شهر ثبتی	تعداد	اشتغال‌زایی (فرصت شغلی)
آذرشهر	۴۶	۳۱۳	شبستر	۲۷	۱۸۹
اسکو	۱۰	۸۳	عجب‌شیر	۲۷	۲۵۶
اهر	۳۱	۲۱۷	کلیبر	۲۲	۱۱۹
بستان‌آباد	۱۴	۱۹۲	مراغه	۶	۴۷
بناب	۲۹	۳۹۴	مرند	۲۸	۳۳۸
تبریز	۱۲۲	۱۲۲۰	ملکان	۴۲	۴۴۵
جلفا	۳	۱۲	میانه	۶۳	۷۲۴
چارواوماق	۲۴	۱۲۵	ورزقان	۱۱	۱۱۳
خداآفرین	۷	۴۲	هریس	۴۰	۷۶۱
سراب	۲۸	۱۶۸	هشت‌رود	۳۵	۳۰۴

۲-۲- روش پژوهش

تحقیق حاضر بر اساس هدف از نوع کاربردی بوده و از لحاظ ماهیت و روش از نوع توصیفی-تحلیلی، از بعد زمان مبتنی بر رویکرد آینده‌نگاری است. نتایج حاصل از بررسی استنادی برای شناسایی عوامل کلیدی مؤثر در آینده کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی در استان آذربایجان شرقی به‌صورت ماتریس تحلیل اثرات متقابل (میزان تأثیرگذاری از صفر الی سه) برای تحلیل در نرم‌افزار میک‌مک به‌صورت پرسشنامه محقق‌ساخته، در اختیار پاسخگویان قرار داده شده است. در این مرحله تعداد ۳۱ نفر کارشناس و خیره‌شناسی شده است. در روش پانل افراد پاسخگو به‌صورت نمونه‌گیری انتخاب نمی‌شوند بلکه در این روش‌ها، بر اساس ویژگی‌های افراد نظیر سابقه، نزدیک بودن رشته تحصیلی و سابقه تجربی، احتمال پاسخگویی، درجه علمی و مانند آن بر طبق اولویت دعوت به عمل می‌آید که تحقیق حاضر از این رویه تبعیت کرده است. مشارکت‌کنندگان شامل اساتید دانشگاهی صاحب‌نظر، افراد مطلع در استناداری، تعاون، جهاد کشاورزی، فرمانداری، بخشداری و پژوهشگران حوزه برنامه‌ریزی روستایی و منطقه‌ای و توسعه و ترویج کشاورزی می‌باشند. برای محاسبه روایی، از روش و تکنیک روایی محتوایی و صوری استفاده شده است. به‌طوری‌که با راهنمایی اندیشمندان در این حوزه برای مشخص شدن اینکه سوالات چقدر معرف محتوا و اهداف تحقیق هستند، همراه است. همچنین برای سنجش پایایی پرسشنامه، پرسشنامه طراحی شده در اختیار تعدادی از خبرگان قرار گرفت تا قابلیت آن در سنجش تأثیرات متقابل پیشران‌ها بررسی شود. به کمک نظرات خبرگان اصلاحات لازم انجام شد و پرسشنامه نهایی مورد تأیید خبرگان قرار گرفت.

روش نرم‌افزار میک‌مک این‌گونه است که ابتدا متغیرها و مؤلفه‌های مهم در حوزه موردنظر شناسایی می‌شود سپس در ماتریس تحلیل اثرات وارد می‌شود و میزان ارتباط میان این متغیرها با حوزه مربوط توسط خبرگان تشخیص داده می‌شود. متغیرهای موجود در سطرها بر متغیرهای موجود در ستون‌ها تأثیر می‌گذارند بدین ترتیب متغیر سطرها تأثیرگذار و متغیر ستون‌ها تأثیرپذیر هستند. این ماتریس با عنوان MDI یا ماتریس تأثیر مستقیم شناخته می‌شود و هر MDI نشان‌دهنده تأثیر هر متغیر i بر متغیر j است که این ارزش‌گذاری می‌تواند به‌صورت اعداد کمی از صفر تا سه نشان داده شود. عدد صفر نشان‌گر عدم وجود ارتباط بین متغیرها؛ عدد یک رابطه ضعیف؛ عدد دو رابطه متوسط و عدد سه به‌منزله رابطه قوی است بنابراین اگر تعداد متغیرهای شناسایی شده n باشد، یک ماتریس $n \times n$ به دست می‌آید که در آن تأثیرات متغیرها بر یکدیگر مشخص گردیده است. به‌طورکلی در پژوهش حاضر تعداد ۴۰ متغیر به‌عنوان عوامل اولیه شناسایی و با نرم‌افزار میک‌مک تحلیل شد. در ماتریس متقاطع جمع اعداد سطرهای هر عامل، میزان تأثیرگذاری و جمع ستونی هر عامل میزان تأثیرپذیری آن را از عوامل دیگر نشان می‌دهد.

۳- یافته‌ها

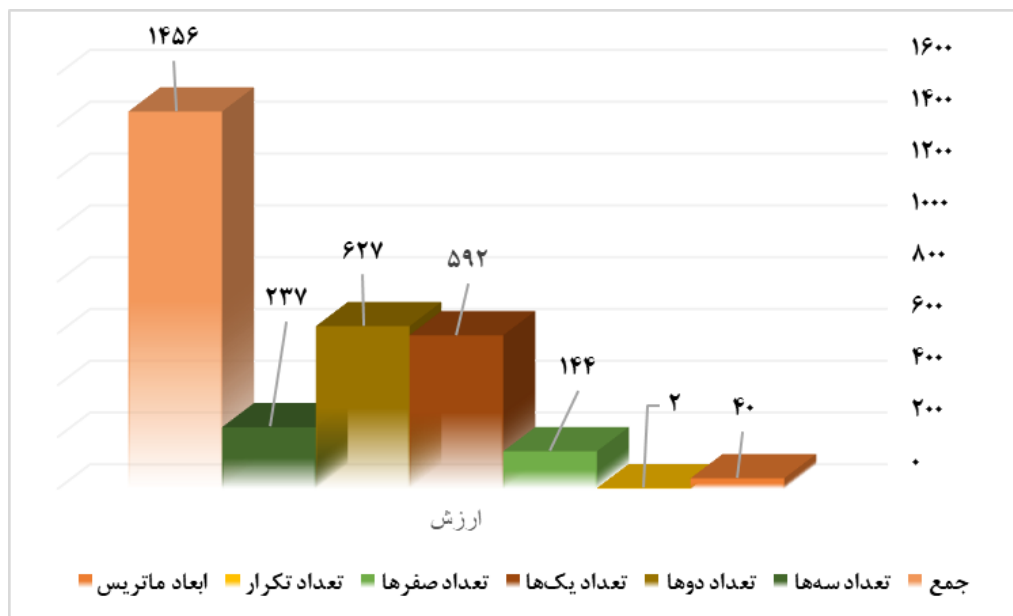
تعداد ۴۰ عامل کلیدی اولیه برای تشکیل ماتریس اثرات متقاطع به‌منظور شناسایی پیشران‌های کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی به شرح (جدول ۳) نشان داده شده است.

جدول ۳. عوامل کلیدی کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی

متغیر پنهان	متغیر آشکار	کد
اجتماعی - فرهنگی	تصور تعاونی به‌عنوان یک نهاد انسانی برای ایجاد محصولات و خدمات در شرایط عدم قطعیت	SOC01
	توانمندسازی جوانان و زنان روستایی	SOC02
	تشکیل باشگاه فرشتگان کسب‌وکار برای محصولات کشاورزی	SOC03
	جهت‌گیری شناختی کارآفرینان در رویارویی با مشکلات و شکست	SOC04
	کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی به‌عنوان یک مداخله‌گر مؤثر در توسعه روستایی برای کاهش فقر روستایی و بهبود امنیت غذایی	SOC05
	توجه کشاورزان روی جنبه‌های عمومی تأثیر محصول یا خدمت تعاونی‌های نوظهور	SOC06
	احیاء فرهنگ‌های بومی منطقه	SOC07
	موفقیت تعاونی با ایجاد تعادل در روابط و حفظ ارزش‌های تعاونی	SOC08
	خودکفایی در تولید و امنیت غذایی	SOC09
سیاسی - مدیریتی	مدیریت مناسب در بازار محصولات ایده‌محور کشاورزی	POL01
	استراتژی مناسب تجاری‌سازی محصولات کشاورزی	POL02
	استراتژی مناسب برای جلب اعتماد یک برند برای حمایت از کسب‌وکار نوپای کشاورزی	POL03
	تأثیر مشکلات ناشی از محیط کلان اقتصادی روی کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی	POL04
	تقویت سهم فعالان و صاحبان ایده‌بخش کشاورزی	POL05
	ادغام دسته‌های خاصی از کشاورزان خانوادگی در توسعه کشاورزی	POL06
	تمرکز بر روی نهاده‌های تولیدی مناسب جهت افزایش محصولات کشاورزی و کاهش هزینه‌های تولید و اطمینان از تقاضای مناسب	POL07
	حمایت‌های حقوقی، اداری و اعتباری از تعاون کشاورزی در برنامه‌های ۵ ساله توسعه	POL08
مشخص‌تر شدن اهداف و مأموریت‌های بخش تعاون روستایی در برنامه‌های محلی روستایی	POL09	
ارتباطی - زیرساختی	نام تجاری مناسب و فناوری اطلاعات و ارتباطات	INF01
	جذب سرمایه‌گذار و جهانی‌شدن در کسب‌وکارهای کشاورزی	INF02
	تقویت وضعیت فنی و اقتصادی کشاورزان	INF03
	سیستم اطلاع‌رسانی دولت جهت خدمت‌رسانی به طرح‌های ایده‌محور کشاورزی	INF04
	انعطاف‌پذیری و قابلیت‌های پویای تعاونی کشاورزی	INF05
	توسعه کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی دانش‌بنیان	INF06
	دخالت تعاونی‌های کشاورزی در برنامه‌ریزی تولید، توزیع نهاده و کالاهای مصرفی به روستاییان	INF07
	تسریع پذیرش فناوری‌های کشاورزی توسط کشاورزان خرده‌مالک	INF08
	گردآوری اطلاعات و تهیه اطلاعات از اعضاء در مورد وضعیت بازار و شرایط فنی مرتبط با آن	INF09
	تقویت زیرساخت‌های فنی و حقوقی استارت‌آپ‌های کشاورزی	INF10
اقتصادی	توجه به اینکه بازاریابی کارآفرینانه فراتر از فروش و توزیع است	ECO01
	سناریوی قطب تولیدات باغی و صنایع تبدیلی مرتبط	ECO02
	وجود تحریم‌های اقتصادی	ECO03
	همسوسازی کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی و توسعه محصول جدید	ECO04
	نوآوری در کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع پایدار مزیت رقابتی	ECO05
	مکانیسمی جهت ترویج نوسازی و تجاری‌سازی تولیدات کشاورزان خرده‌پا	ECO06
محیطی	حفاظت از منابع خاک و احیای اراضی بایر کشاورزی	ENV01
	توان تولید بیولوژیک خاک و ارتقای تنوع زیستی	ENV02
	مدیریت و مبارزه تلفیقی با آفات و بیماری‌های گیاهی	ENV03
	حفاظت و بهره‌برداری پایدار از منابع ژنتیک گیاهی و جانوری	ENV04

متغیر پنهان	متغیر آشکار	کد
	عوامل اقلیمی غیرقابل پیش‌بینی مانند آب‌وهوا، بارندگی و رطوبت	ENV05
	بهینه‌سازی مصرف آب	ENV06

(Boostani, et al., 2014); (Savari, et al., 2015); (Sojasi Qeidari, et al., 2018); (Geravandi, et al., 2019); (Alinezhad, et al., 2022); (Abebaw & Haile, 2013); (Stattman & Mol, 2014); (Hogeland, 2015); (Hooks, et al., 2017); (Ji et al., 2018); (Marcis et al., 2019); (Ajates, 2020) & (Gava et al., 2021).

شکل ۳. نمودار مشخصات اثرات مستقیم ماتریس

روند تحلیل ساختاری تأثیرات متقابل عوامل بر یکدیگر ماتریسی با ابعاد ۴۰×۴۰ تشکیل شد. ماتریس بر اساس شاخص‌های آماری با تعداد چهار بار چرخش داده‌ای از مطلوبیت ۹۶ درصدی برخوردار است که نشان از روایی بالای پاسخ‌هاست. درجه پرشدگی ماتریس ۹۱ درصد است که نشان می‌دهد عوامل انتخاب‌شده تأثیر زیاد و پراکنده‌ای بر همدیگر داشته‌اند و درواقع سیستم از وضعیت ناپایداری برخوردار بوده است. از مجموع ۱۴۵۶ رابطه قابل ارزیابی در این ماتریس ۱۴۴ رابطه عدد صفر است به این معنی که عوامل بر همدیگر تأثیر نداشته یا از همدیگر تأثیر نپذیرفته‌اند. ۵۹۲ رابطه عدد ۱، ۶۲۷ رابطه عدد ۲ و ۲۳۷ رابطه عدد ۳ برقرار بوده است. (شکل ۱) مشخصات اثرات مستقیم ماتریس را نشان داده است.

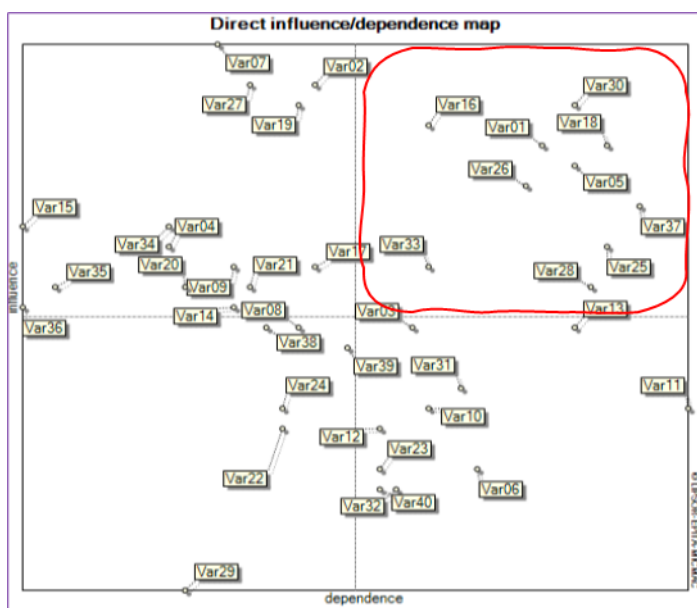
برای ارزیابی پلان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل بر اساس تأثیرات مستقیم متغیرها نرم‌افزار میک‌مک دو نوع گراف و تحلیل «تأثیرات مستقیم» و «تأثیرات غیرمستقیم» را ارائه داده است. (جدول ۴) تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر را نشان داده است.

جدول ۴. تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر

ردیف	متغیر	تأثیرگذاری		تأثیرپذیری	
		مستقیم	غیرمستقیم	مستقیم	غیرمستقیم
۱	تصور تعاونی به‌عنوان یک نهاد انسانی برای ایجاد محصولات و خدمات در شرایط عدم قطعیت	۷۱	۷۵	۲۹۱۶۴۴	۳۱۱۵۷۷
۲	توانمندسازی جوانان و زنان روستایی	۷۴	۶۱	۳۰۰۷۷۳	۲۴۹۰۵۸
۳	تشکیل باشگاه فرشتگان کسب‌وکار برای محصولات کشاورزی	۶۲	۶۷	۲۵۴۴۶۸	۲۷۳۶۵۰
۴	جهت‌گیری شناختی کارآفرینان در رویارویی با مشکلات و شکست	۶۶	۵۲	۲۷۰۰۳۹	۲۱۴۶۷۵
۵	کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی به‌عنوان یک مداخله‌گر مؤثر در توسعه روستایی برای کاهش فقر روستایی و بهبود امنیت غذایی	۷۰	۷۷	۲۸۹۵۷۵	۳۱۳۰۱۷
۶	توجه کشاورزان روی جنبه‌های عمومی تأثیر محصول یا خدمت تعاونی‌های نوظهور	۵۵	۷۱	۲۲۷۱۹۸	۲۹۱۹۸۵
۷	احیاء فرهنگ‌های بومی منطقه	۷۶	۵۵	۳۱۱۵۴۸	۲۲۵۶۶۹
۸	موفقیت تعاونی با ایجاد تعادل در روابط و حفظ ارزش‌های تعاونی	۶۲	۶۰	۲۵۴۵۸۰	۲۵۰۰۵۹

ردیف	متغیر	تأثیرگذاری		تأثیرپذیری	
		مستقیم	غیر مستقیم	مستقیم	غیر مستقیم
۹	خودکفایی در تولید و امنیت غذایی	۶۵	۵۶	۲۶۶۸۳۷	۲۲۷۵۵۶
۱۰	مدیریت مناسب در بازار محصولات ایده‌محور کشاورزی	۵۸	۶۸	۲۳۹۳۵۰	۲۷۷۳۸۷
۱۱	استراتژی مناسب تجاری‌سازی محصولات کشاورزی	۵۸	۸۴	۲۳۶۸۷۵	۳۴۶۳۳۶
۱۲	استراتژی مناسب برای جلب اعتماد یک برند برای حمایت از کسب‌وکار نوپای کشاورزی	۵۷	۶۵	۲۳۵۱۸۴	۲۶۹۲۰۷
۱۳	تأثیر مشکلات ناشی از محیط کلان اقتصادی روی کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی	۶۲	۷۷	۲۵۲۷۶۸	۳۱۴۶۴۹
۱۴	تقویت سهم فعالان و صاحبان ایده‌بخش کشاورزی	۶۳	۵۶	۲۵۶۹۷۵	۲۳۱۹۸۱
۱۵	ادغام دسته‌های خاصی از کشاورزان خانوادگی در توسعه کشاورزی	۶۷	۴۳	۲۷۵۱۲۸	۱۷۹۳۲۶
۱۶	تمرکز بر روی نهاده‌های تولیدی مناسب جهت افزایش محصولات کشاورزی و کاهش هزینه‌های تولید و اطمینان از تقاضای مناسب	۷۲	۶۸	۲۹۱۴۵۷	۲۷۸۵۸۷
۱۷	حمایت‌های حقوقی، اداری و اعتباری از تعاون کشاورزی در برنامه‌های ۵ ساله توسعه	۶۵	۶۱	۲۶۶۶۴۶	۲۴۴۴۲۹
۱۸	مشخص‌تر شدن اهداف و مأموریت‌های بخش تعاون روستایی در برنامه‌های محلی روستایی	۷۱	۷۹	۲۹۳۵۰۶	۳۱۵۶۱۷
۱۹	نام تجاری مناسب و فناوری اطلاعات و ارتباطات	۷۳	۶۰	۲۹۸۱۷۳	۲۴۴۶۱۶
۲۰	جذب سرمایه‌گذار و جهانی‌شدن در کسب‌وکارهای کشاورزی	۶۴	۵۳	۲۶۱۸۰۶	۲۱۵۹۰۷
۲۱	تقویت وضعیت فنی و اقتصادی کشاورزان	۶۴	۵۷	۲۶۱۲۱۰	۲۲۹۴۵۰
۲۲	سیستم اطلاع‌رسانی دولت جهت خدمت‌رسانی به طرح‌های ایده‌محور کشاورزی	۵۷	۵۹	۲۳۳۰۳۹	۲۴۴۴۷۳
۲۳	انعطاف‌پذیری و قابلیت‌های پویای تعاونی کشاورزی	۵۵	۶۵	۲۲۴۵۱۲	۲۶۳۳۷۳
۲۴	توسعه کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی دانش‌بنیان	۵۸	۵۹	۲۳۹۰۸۶	۲۴۱۵۴۰
۲۵	دخالت تعاونی‌های کشاورزی در برنامه‌ریزی تولید، توزیع نهاده و کالاهای مصرفی به روستاییان	۶۶	۷۹	۲۷۱۰۷۸	۳۲۱۹۴۷
۲۶	تسریع پذیرش فناوری‌های کشاورزی توسط کشاورزان خرده‌مالک	۶۹	۷۴	۲۸۰۹۱۳	۲۹۹۴۶۹
۲۷	گردآوری اطلاعات و تهیه اطلاعات از اعضاء در مورد وضعیت بازار و شرایط فنی مرتبط با آن	۷۴	۵۷	۳۰۰۶۹۵	۲۳۴۴۷۰
۲۸	تقویت زیرساخت‌های فنی و حقوقی استارت‌آپ‌های کشاورزی	۶۴	۷۸	۲۵۶۷۳۱	۳۱۵۸۲۷
۲۹	توجه به اینکه بازاریابی کارآفرینانه فراتر از فروش و توزیع است	۴۹	۵۳	۲۰۲۷۵۱	۲۱۸۸۵۸
۳۰	وجود تحریم‌های اقتصادی	۷۳	۷۷	۲۹۶۳۷۸	۳۱۶۸۰۷
۳۱	سناریوی قطب تولیدات باغی و صنایع تبدیلی مرتبط	۵۹	۷۰	۲۴۲۴۵۱	۲۸۸۴۳۶
۳۲	همسوسازی کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی و توسعه محصول جدید	۵۴	۶۶	۲۱۹۲۸۱	۲۷۱۴۸۰
۳۳	نوآوری در کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع پایدار مزیت رقابتی	۶۵	۶۸	۲۶۴۰۸۲	۲۷۷۱۶۵
۳۴	مکانیسمی جهت ترویج نوسازی و تجاری‌سازی تولیدات کشاورزان خرده‌پا	۶۷	۵۲	۲۷۷۵۷۹	۲۱۴۷۱۵
۳۵	حفاظت از منابع خاک و احیای اراضی بایر کشاورزی	۶۴	۴۵	۲۶۲۰۲۷	۱۹۲۴۰۱
۳۶	توان تولید بیولوژیک خاک و ارتقای تنوع زیستی	۶۳	۴۳	۲۵۸۸۲۵	۱۷۵۷۱۴
۳۷	مدیریت و مبارزه تلفیقی با آفات و بیماری‌های گیاهی	۶۸	۸۱	۲۷۷۰۲۳	۳۲۶۵۵۵
۳۸	حفاظت و بهره‌برداری پایدار از منابع ژنتیک گیاهی و جانوری	۶۲	۵۸	۲۵۳۸۲۹	۲۳۴۰۵۱
۳۹	عوامل اقلیمی غیرقابل پیش‌بینی مانند آب‌وهوا، بارندگی و رطوبت	۶۱	۶۳	۲۴۸۵۱۳	۲۵۷۷۱۷
۴۰	بهینه‌سازی مصرف آب	۵۴	۶۵	۲۲۰۷۴۰	۲۶۶۱۳۷
۴۱	جمع	۲۵۵۷	۲۵۵۷	۲۵۵۷	۲۵۵۷

باید گفت تغییرات نتایج تحلیل اثرات مستقیم و غیرمستقیم بسیار جزئی بوده که بر اساس نتایج رتبه‌های اول، هم در اثرات مستقیم و هم در اثرات غیرمستقیم تفاوت چندانی با یکدیگر نداشته و متغیرهای با تأثیر بالا با چند پله جابجایی به همان شکل تکرار شده‌اند. نتیجه آنکه تعداد ۱۰ شاخص اول هر دو گروه تقریباً یکسان می‌باشند (شکل ۴).

شکل ۴. پراکندگی متغیرها بر اساس تأثیرات مستقیم در محورهای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری

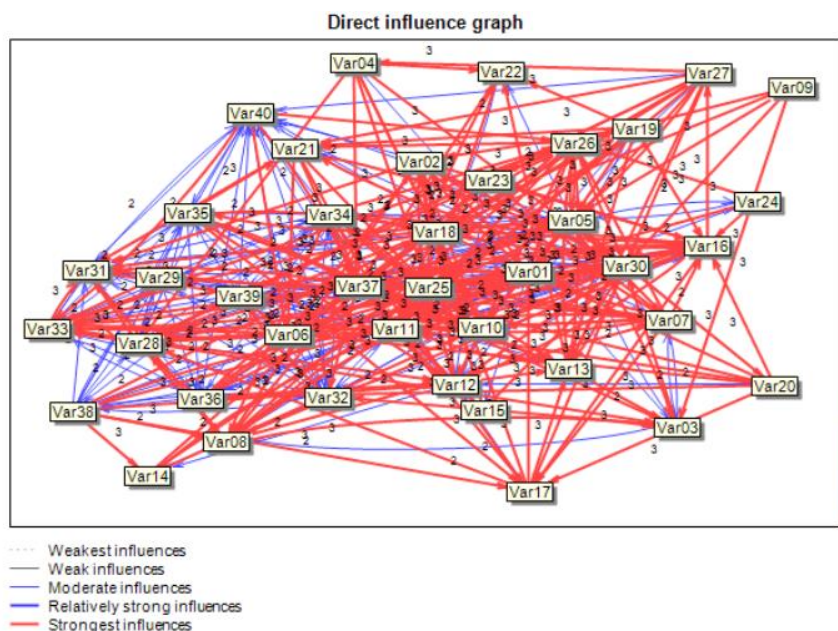
نحوه پراکنش عوامل بر روی این نمودار گویای آن است که سیستم در چه وضعیتی قرار دارد. آیا سیستم پایدار است یا ناپایدار؟ این فهم اولیه از وضعیت سیستم بر نحوه تحلیل عوامل تأثیرگذار است. در نظام‌های پایدار پراکنش عوامل به صورت L است یعنی برخی عوامل دارای تأثیرگذاری و برخی دارای تأثیرپذیری بالا می‌باشند؛ بنابراین در نظام‌های پایدار مجموعه سه دسته عوامل تأثیرگذاری عوامل تأثیرپذیر و عوامل مستقل مشاهده می‌گردد. در مقابل در نظام‌های ناپایدار وضعیت پیچیده‌تر از نظام‌های پایدار است. در این سیستم‌ها عوامل در حول محور قطری بردار و در تمامی صفحه پراکنده‌اند و عوامل در اکثر مواقع حالتی بینابینی دارند. متغیرهای دوجبهی دارای دو ویژگی مشترک اثرگذاری و اثرپذیری زیادند و هر تغییری روی این متغیرها در سایر متغیرها نیز واکنش و تغییر ایجاد خواهد کرد. این پیشران‌ها تأثیرگذارترین شاخص‌ها می‌باشند و آینده کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی استان آذربایجان شرقی به توسعه این پیشران‌ها وابسته است. متغیرهای ناحیه یک (جدول ۵) در ناحیه متغیرهای راهبردی قرار گرفته‌اند.

جدول ۵. انواع متغیرهای شناسایی شده

نوع متغیر	ردیف	نحوه توزیع
متغیرهای ناحیه یک (دوجبهی، راهبردی یا شگفت‌انگیز)	۱	تصور تعاونی به‌عنوان یک نهاد انسانی برای ایجاد محصولات و خدمات در شرایط عدم قطعیت
	۲	کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی به‌عنوان یک مداخله‌گر مؤثر در توسعه روستایی برای کاهش فقر روستایی و بهبود امنیت غذایی
	۳	تمرکز بر روی نهاده‌های تولیدی مناسب جهت افزایش محصولات کشاورزی و کاهش هزینه‌های تولید و اطمینان از تقاضای مناسب
	۴	مشخص‌تر شدن اهداف و مأموریت‌های بخش تعاون روستایی در برنامه‌های محلی روستایی
	۵	دخالل تعاونی‌های کشاورزی در برنامه‌ریزی تولید، توزیع نهاده و کالاهای مصرفی به روستاییان
	۶	تسریع پذیرش فناوری‌های کشاورزی توسط کشاورزان خرده‌مالک
	۷	تقویت زیرساخت‌های فنی و حقوقی استارت‌آپ‌های کشاورزی
	۸	سناریوی قطب تولیدات باغی و صنایع تبدیلی مرتبط
	۹	نوآوری در کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع پایدار مزیت رقابتی
	۱۰	مدیریت و مبارزه تلفیقی با آفات و بیماری‌های گیاهی
متغیرهای ناحیه دو (تأثیرگذار)	۱	توانمندسازی جوانان و زنان روستایی
	۲	احیاء فرهنگ‌های بومی منطقه
	۳	گردآوری اطلاعات و تهیه اطلاعات از اعضاء در مورد وضعیت بازار و شرایط فنی مرتبط با آن

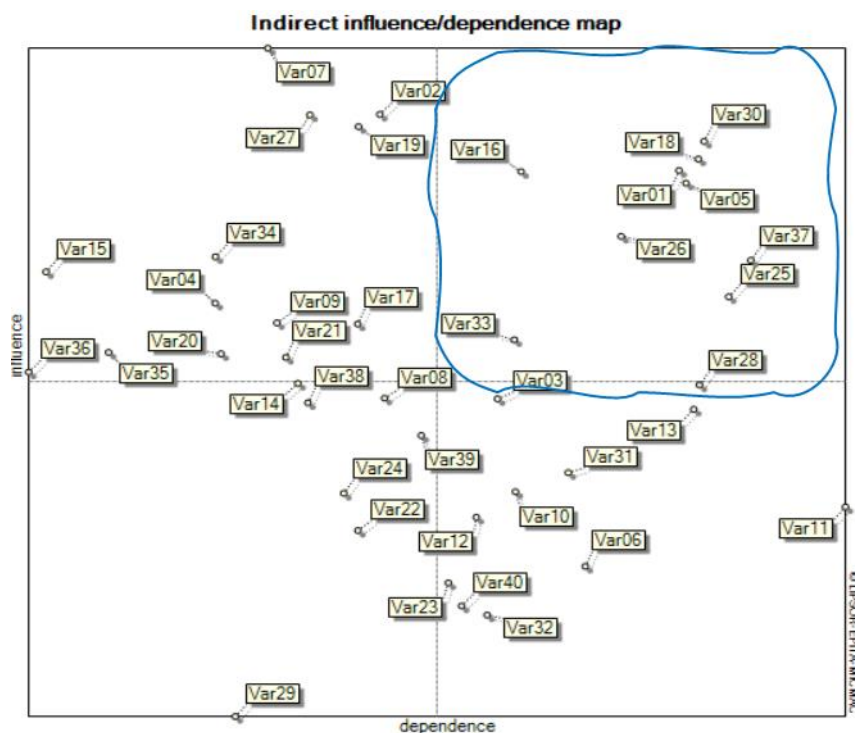
نوع متغیر	ردیف	نحوه توزیع
متغیرهای ناحیه سه (هدایت‌کننده یا مستقل)	۴	نام تجاری مناسب و فناوری اطلاعات و ارتباطات
	۵	حمایت‌های حقوقی، اداری و اعتباری از تعاون کشاورزی در برنامه‌های ۵ ساله توسعه
	۶	تقویت وضعیت فنی و اقتصادی کشاورزان
	۷	جهت‌گیری شناختی کارآفرینان در رویارویی با مشکلات و شکست
	۸	ادغام دسته‌های خاصی از کشاورزان خانوادگی در توسعه کشاورزی
	۹	مکانیسمی جهت ترویج نوسازی و تجاری‌سازی تولیدات کشاورزان خرده‌پا
	۱۰	حفاظت از منابع خاک و احیای اراضی بایر کشاورزی
	۱۱	توان تولید بیولوژیک خاک و ارتقای تنوع زیستی
	۱۲	تقویت سهم فعالان و صاحبان ایده‌بخش کشاورزی
	۱۳	خودکفایی در تولید و امنیت غذایی
	۱۴	تقویت وضعیت فنی و اقتصادی کشاورزان
	۱	موفقیت تعاونی با ایجاد تعادل در روابط و حفظ ارزش‌های تعاونی
	۲	حفاظت و بهره‌برداری پایدار از منابع ژنتیک گیاهی و جانوری
	۳	توسعه کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی دانش‌بنیان
۴	سیستم اطلاع‌رسانی دولت جهت خدمت‌رسانی به طرح‌های ایده‌محور کشاورزی	
متغیرهای ناحیه چهار (تأثیرپذیر)	۵	توجه به اینکه بازاریابی کارآفرینانه فراتر از فروش و توزیع است
	۱	موفقیت تعاونی با ایجاد تعادل در روابط و حفظ ارزش‌های تعاونی
	۲	حفاظت و بهره‌برداری پایدار از منابع ژنتیک گیاهی و جانوری
	۳	توسعه کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی دانش‌بنیان
	۴	سیستم اطلاع‌رسانی دولت جهت خدمت‌رسانی به طرح‌های ایده‌محور کشاورزی
۵	توجه به اینکه بازاریابی کارآفرینانه فراتر از فروش و توزیع است	

متغیرهای دوجوهی دارای دو ویژگی مشترک اثرگذاری و اثرپذیری زیاد هستند هر تغییری در این متغیرها موجب تغییر در سایر متغیرها خواهد بود. پیشران‌های ناحیه یک تأثیرگذارترین شاخص‌ها هستند. متغیرهای گراف اثرگذاری نشان‌دهنده روابط بین متغیرها و چگونگی اثرگذاری آن‌ها بر یکدیگر است. این گراف در قالب خطوط قرمز و آبی نشان داده می‌شود که انتهای هر خط با یک پیکان نشان داده شده و بیانگر جهت اثرگذاری متغیر است. خطوط قرمز نشان‌دهنده اثرگذاری شدید عوامل بر همدیگر است و خطوط آبی، با تفاوت در ضخامت، روابط متوسط تا ضعیف را نشان می‌دهد (شکل ۵).

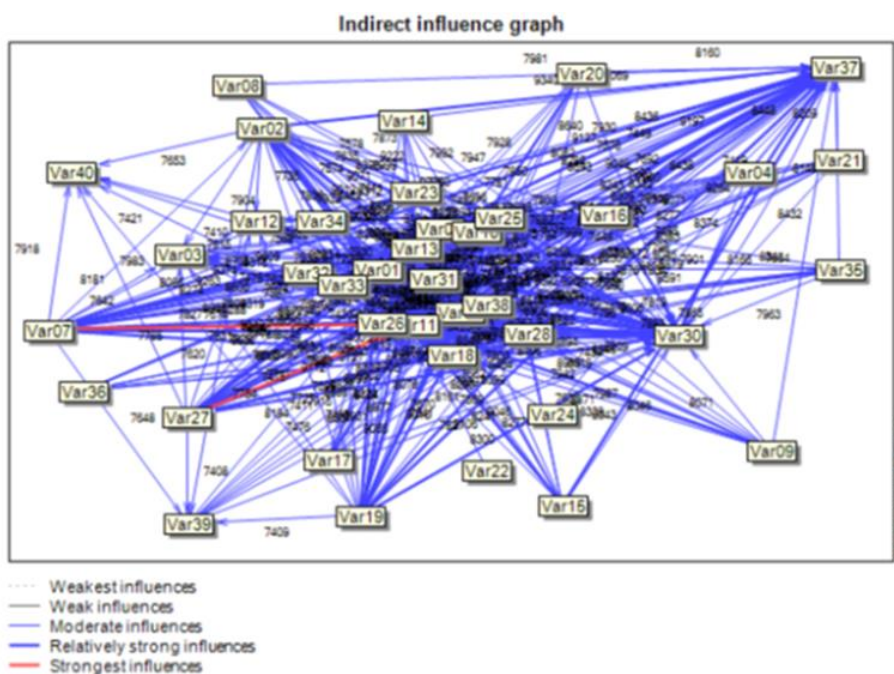

شکل ۵. گراف چرخه اثرگذاری مستقیم با پوشش ۲۵ درصد

همه عوامل دارای تأثیرات دوگانه بوده و عوامل تأثیرپذیر از سویی دیگر دارای تأثیرگذاری زیادی هستند. به همین دلیل همان ۱۰ عامل تأثیرپذیر در تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم نیز به همان صورت تکرار شده‌اند (شکل ۶) و (شکل ۷).

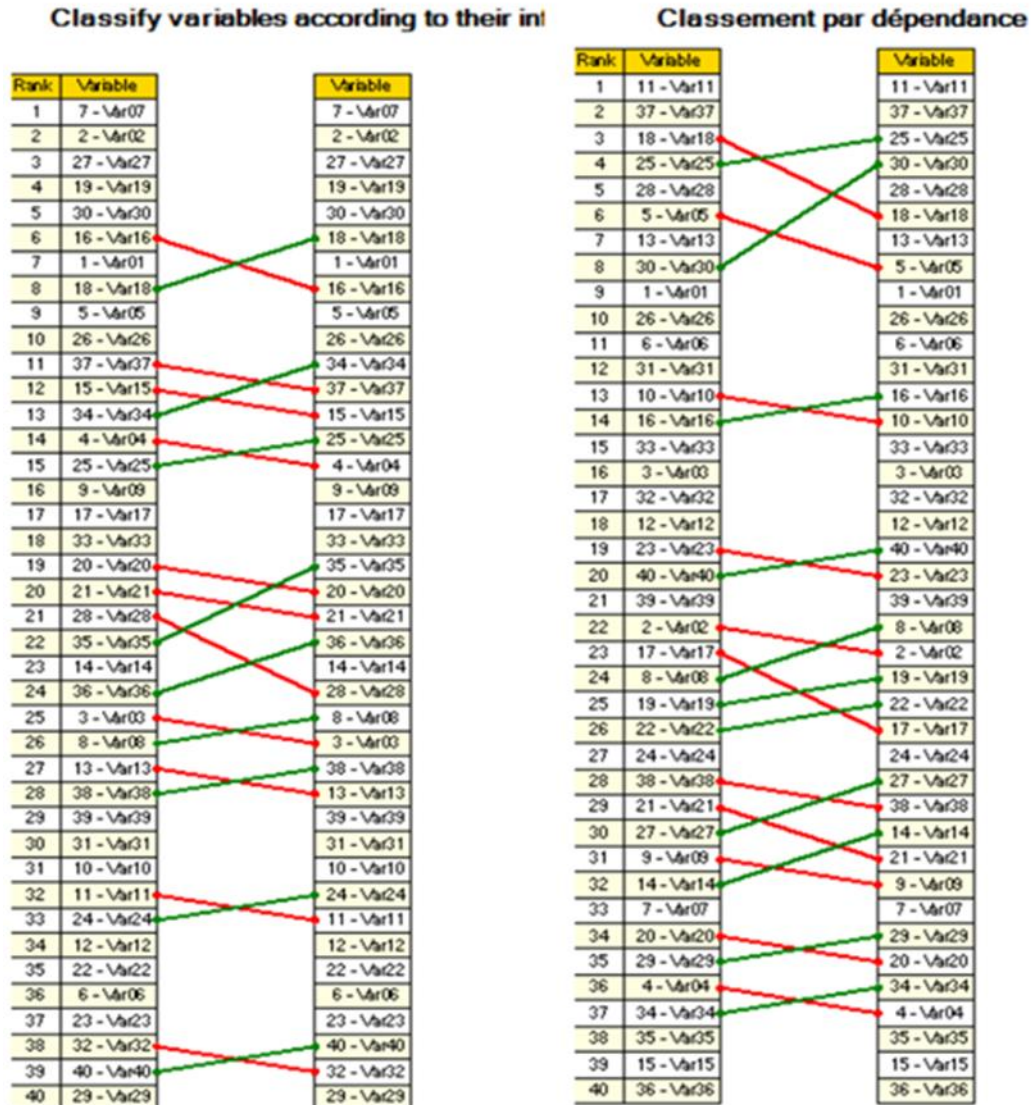

شکل ۶. نمودار پلان اثرگذاری - اثرپذیری غیرمستقیم عوامل

شکل ۷. گراف چرخه اثرگذاری غیرمستقیم با پوشش ۲۵ درصد

همچنین، برحسب ماتریس تأثیرگذاری و وابستگی بالقوه مستقیم و غیرمستقیم در (شکل ۸) می‌توان تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم متغیرها و جابجایی آن‌ها را مشاهده نمود.

شکل ۸. جابه‌جایی و رتبه‌بندی عوامل بر اساس اثرپذیری و اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم

به‌منظور نتیجه‌گیری نهایی برای تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی استان آذربایجان شرقی بر اساس استفاده از نتایج دو روش شامل «رتبه متغیرها در هریک از حالت‌ها» و «مجموع اثرگذاری متغیرها در همه حالت‌ها» عوامل کلیدی و مؤثر به شرح (شکل ۹) انتخاب شده است. بنابراین پیشران‌های کلیدی و مؤثری را که در این پژوهش حاضر می‌توان برای رهیافت برنامه‌ریزی محلی سکونتگاه‌های روستایی به آن‌ها اشاره کرد، عواملی هستند که تأکیدشان بیشتر جنبه‌های عملی هستند.

شکل ۹. رتبه‌بندی نهایی عوامل کلیدی مؤثر بر سیستم

۴- بحث و نتیجه‌گیری

روند تحلیل ساختاری تأثیرات متقابل عوامل بر یکدیگر با ماتریسی که ابعاد آن (۴۰×۴۰) از طریق مصاحبه با پانل به دست آمده بود، تشکیل شد. نتایج نشان داد ماتریس بر اساس شاخص‌های آماری با تعداد چهار بار چرخش داده‌ای از مطلوبیت ۹۶ درصدی برخوردار است که نشان از روایی بالای پاسخ‌هاست. آنچه از بررسی وضعیت صفحه پراکندگی متغیرهای مؤثر حاصل شد، وضعیت ناپایداری سیستم است. بیشتر متغیرها در اطراف محور قطری صفحه پراکنده بودند. به غیر از چند عامل محدود که نشان می‌دهند دارای تأثیرگذاری بالایی در سیستم هستند، بقیه متغیرها از وضعیت تقریباً مشابهی نسبت به یکدیگر برخوردار بودند.

به‌منظور نتیجه‌گیری نهایی برای تعیین عوامل کلیدی مؤثر بر کسب و کارهای تعاونی کشاورزی استان آذربایجان شرقی دو روش بکار گرفته شد. روش اول بر اساس رتبه متغیرها در هریک از حالت‌ها بود که در این زمینه از میان تعداد ۲۰ عامل با رتبه بالاتر در عوامل مستقیم و غیرمستقیم تأثیرگذار و ۱۸ عامل با رتبه بالاتر در عوامل مستقیم و غیرمستقیم تأثیرپذیر در مجموع تعداد ۱۰ عامل تکرار شده است؛ و این نشان می‌دهد که توجه جدی به این عوامل در کنترل سیستم و ارائه پیشنهاد برای کسب و کارهای تعاونی کشاورزی دارای ضرورت است. این عوامل از مجموع تعداد ۴۰ عامل مؤثر برای رهیافت کسب و کارهای تعاونی کشاورزی در استان آذربایجان شرقی که با استفاده از استناد نظری پیشینه تحقیق تعیین و شناسایی شده بود، استخراج شد. متغیر «تصور تعاونی به‌عنوان یک نهاد انسانی برای ایجاد محصولات و خدمات در شرایط عدم قطعیت» در رتبه اول تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم قرار گرفته و بیشترین سهم را در شکست آن‌ها داشت. عوامل «کسب و کارهای تعاونی کشاورزی به‌عنوان یک مداخله‌گر مؤثر در توسعه روستایی برای کاهش فقر روستایی و بهبود امنیت غذایی؛ تمرکز بر روی نهاده‌های تولیدی مناسب جهت افزایش محصولات کشاورزی و کاهش هزینه‌های تولید و اطمینان از تقاضای مناسب؛ مشخص‌تر شدن اهداف و مأموریت‌های بخش تعاون روستایی در برنامه‌های محلی روستایی؛ دخالت تعاونی‌های کشاورزی در برنامه‌ریزی تولید، توزیع نهاده و کالاهای مصرفی به روستاییان؛ تسریع پذیرش فناوری‌های کشاورزی توسط کشاورزان خرده‌مالک؛ تقویت زیرساخت‌های فنی و حقوقی استارت‌آپی‌های کشاورزی؛ سناریوی قطب تولیدات باغی و صنایع تبدیلی مرتبط؛ نوآوری در کسب و کارهای تعاونی کشاورزی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع پایدار مزیت رقابتی؛ مدیریت و مبارزه تلفیقی با آفات و بیماری‌های گیاهی» در رتبه‌بندی نهایی عوامل کلیدی مؤثر بر سیستم به‌عنوان پیشنهادی شناسایی شدند.

در بررسی منابع هم‌راستا و وجه اشتراکی بین پیشنهادها تعیین شده با نتایج تحقیقات مشابه پیدا شد. بر اساس (جدول ۶) این موضوع قابل استدلال است که مسائل مرتبط با نتایج تحقیق به‌صورت پراکنده در نتایج برخی مطالعات بررسی شده نیز به دست آمده و مطابقت و همخوانی دارد.

جدول ۶. تطبیق مهم‌ترین یافته‌های مطالعات پیشین در رابطه با آینده‌نگاری کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی

پیشینه		سناریو							
گاو و همکاران (۲۰۲۱)	لو و همکاران (۲۰۲۰)		هوکس و همکاران (۲۰۱۷)	هوگلند (۲۰۱۵)	آبیاو و همکاران (۲۰۱۳)	حیدری و همکاران (۱۴۰۰)	سجاسی و همکاران (۱۳۹۷)	سوزی و همکاران (۱۳۹۴)	پوستانی و همکاران (۱۳۹۳)
X									پذیرش تصور کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی به‌عنوان یک مداخله‌گر مؤثر
	X								تأکید بر تمرکز بر روی نهاده‌های تولیدی مناسب جهت افزایش محصولات کشاورزی
				X	X				ترغیب حکمروایی محلی از طریق مشارکت مردمی و تقویت روابط و مناسبات کارآمد
			X						اتخاذ تدابیر لازم در پذیرش فناوری‌های کشاورزی توسط کشاورزان خرده‌مالک
								X	ارائه سناریوی سازگار برای ایجاد قطب تولیدات باغی و صنایع تبدیلی
		X				X			اتخاذ تدابیر عملی در توسعه نوآوری به‌عنوان منابع پایدار مزیت رقابتی
							X		توجه جدی به مدیریت و مبارزه تلفیقی با آفات و بیماری‌های گیاهی

بنابراین عوامل کلیدی و مؤثری که در این تحقیق می‌توان در رابطه با آینده‌نگاری کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی به آن‌ها اشاره کرد، طیفی از شاخص‌هایی هستند که هم جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی و زیست‌محیطی را شامل می‌شوند. به‌طوری‌که با کاربست هر یک از این عوامل مهم‌ترین مسائل و مشکلات موجود در زمینه کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی رفع می‌شود.

- تصور تعاونی به‌عنوان یک نهاد انسانی برای ایجاد محصولات و خدمات در شرایط عدم قطعیت: در عمل دیده شده است که شرکت‌هایی که محیطی سودمند برای نوآوری فراهم می‌کنند در بازارهای محلی و جهانی رقابتی‌تر خواهند بود. کارآفرینی به‌عنوان نیروی اصلی توسعه اقتصادی و اجتماعی در سطوح علمی و عملی به‌طور گسترده‌ای شناخته شده است. با حمایت از کارآفرینی در بستر تعاونی کشاورزی، دولت‌های ملی و فراملی قادر به مقابله با طیف گسترده‌ای از مسائل اجتماعی و اقتصادی مانند ایجاد شغل جدید، تجدید اقتصادی به سوی صنایع پیشرفته، نوآوری، ایجاد ثروت، رقابت در منطقه می‌باشند.
- کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی به‌عنوان یک مداخله‌گر مؤثر در توسعه روستایی برای کاهش فقر روستایی و بهبود امنیت غذایی: امنیت غذایی به‌عنوان شاخص سلامتی در سطوح خانوار مطرح است و ناامنی غذایی می‌تواند زمینه‌ساز مشکلات تکاملی، سلامتی و تغذیه‌ای باشد که توسعه کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی در این زمینه می‌تواند بسیار مؤثر واقع شود.
- تمرکز بر روی نهاده‌های تولیدی مناسب جهت افزایش محصولات کشاورزی و کاهش هزینه‌های تولید و اطمینان از تقاضای مناسب: اگر در تولید محصولات کشاورزی سعی شود که با فرآوری آن‌ها محصول باکیفیت تولید شود، می‌توان آسیب‌پذیری آن را به حداقل رساند؛ بنابراین توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی می‌تواند در این زمینه مؤثر باشد.
- مشخص‌تر شدن اهداف و مأموریت‌های بخش تعاون روستایی در برنامه‌های محلی روستایی: توجه به نقش محوری کشاورزی در تأمین امنیت غذایی و نقش راهبردی امنیت غذایی در استقلال کشور در تدوین برنامه‌های توسعه کشور ضروری است.
- دخالت تعاونی‌های کشاورزی در برنامه‌ریزی تولید، توزیع نهاده و کالاهای مصرفی به روستاییان: شبکه‌های توزیع و زنجیره‌های تأمین نهاده یکی از حساس‌ترین فرایندها و چرخه‌های مهم است. ایجاد ساختاری نوین با دخالت تعاونی در ساختار نظام توزیع محصولات کشاورزی در کشور به کمک شبکه تعاونی‌ها مهم است.
- تسریع پذیرش فناوری‌های کشاورزی توسط کشاورزان خرده‌مالک: در خصوص برخی از دلایل رایج پذیرش فناوری‌های کشاورزی توسط کشاورزان خرده‌مالک باید گفت به دلیل عدم وجود اطلاعات کافی و صحیح عدم اطمینان بالا سوگیری‌های بسیاری را به وجود می‌آورد. این سوگیری‌ها و تکیه بر شهود در اغلب اوقات به‌مثابه ابزارهای شناختی به ما کمک می‌کنند تا در شرایط عدم اطمینان بالا و پیچیدگی تصمیمات سریعی اتخاذ شود اما در برخی موارد نیز اشتباه هستند.
- تقویت زیرساخت‌های فنی و حقوقی استارت‌آپ‌های کشاورزی: باید گفت در صورتی‌که استارت‌آپ‌ها موانع داخلی موفقیت خود را به‌خوبی بشناسند، می‌توانند به موفقیت امید داشته باشند. به نظر می‌رسد توسعه محصول، از چالش‌های اصلی و جزو سه مانع اصلی ضعف در جلب استعدادهای جهانی استارت‌آپ‌ها است. انجام تحقیقات بازار برای درک نیاز جامعه و وارد شدن به فاز طراحی

یک محصول مناسب نیاز است؛ چرخه‌های اشتباه در ایجاد محصول که منجر به ساختن ایده‌ها و آرزوها به‌جای توجه به بازخورد مشتریان از محصولات می‌شود از موانع داخلی اصلی است. با در نظر گرفتن اهمیت رشد اقتصادی از سوی استارت‌آپ‌ها، درک موفقیت تجاری در مقابل شکست، مسئله مهمی در کشورهای در حال توسعه است.

▪ سناریوی قطب تولیدات باغی و صنایع تبدیلی مرتبط: تأثیر عوامل منفی در مرحله کنونی توسعه اقتصادی جهانی به حدی است که در واقع خود اقتصاد جهانی را متلاطم می‌نامند. در یک اقتصاد متلاطم، این محرک‌های رشد اقتصادی هستند که سریع‌ترین احیای اقتصاد را فراهم می‌کنند. سناریوی قطب تولیدات باغی و صنایع تبدیلی مرتبط به‌عنوان محرک‌های رشد اقتصادی در سطح اقتصادهای فرامحلی می‌توانند مطرح باشند.

▪ نوآوری در کسب‌وکارهای تعاونی کشاورزی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع پایدار مزیت رقابتی: نگاهی نافذ به جهان پیرامون مبین این واقعیت است که جهان امروز بسیار متفاوت از گذشته بوده و از ویژگی‌های بارز جهان امروز می‌توان به جهانی شدن اقتصاد، تولید انبوه و ظرفیت مازاد در اکثر بازارها، مزیت رقابتی پایدار، انبوه اطلاعات و کارایی ارتباطات و دانش، اطلاعات و قدرت روزافزون مشتری اشاره کرد. عوامل مختلفی نشان‌دهنده یکپارچگی بازارهای جهانی و پیچیدگی روزافزون بازارها و پویایی محیط فراوری شرکت‌ها و مؤسسات تولیدی و خدماتی و بالأخص تولیدات و محصولات کشاورزی و روستایی است. با این حال، شناخت مفهوم و ویژگی‌های محتوایی، انواع و قلمرو علی مزیت رقابتی می‌تواند در طراحی و اجرای مسیر نوآوری و کسب‌وکارهای کشاورزی مفید باشد.

▪ مدیریت و مبارزه تلفیقی با آفات و بیماری‌های گیاهی: با مشخص شدن تأثیرات سموم در بدن موجودات زنده، مدیریت تلفیقی آفات جایگاه مناسبی را در کشاورزی پایدار جهان به خود اختصاص داده است. در بستر تعاون کشاورزی می‌توان مقدار جمعیت آفت را در حد قابل قبول کاهش داد.

۵- سپاس‌گزاری

این اثر تحت حمایت اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان آذربایجان شرقی برگرفته‌شده از طرح شماره «۲۹۴۳۳» انجام شده است.

۶- فهرست منابع

- اشرف زینلی، علی؛ عزمی، آئیژ و مرادی، امیدعلی. (۱۳۹۹). عوامل مؤثر بر توسعه تعاونی‌های دامداری روستایی در شهرستان اسلام‌آباد غرب، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۹ (۳۲)، ۱-۲۲. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.23222131.1399.9.32.1.6>
- اعظمی، امیر؛ سلیمانی، عادل و آگهی، حسین. (۱۳۹۰). سنجش رضامندی روستاییان از شرکت‌های تعاونی روستایی استان کرمانشاه، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۱ (۲)، ۱۵-۲۶. https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_958.html
- امیری، هادی؛ گوگردچیان، احمد؛ کیان، غلامحسین و علیزاده، امیر. (۱۳۹۳). کارایی تطبیقی تعاونی‌های کشاورزی در بخش تأمین نهاده با رویکرد اقتصاد هزینه مبادله (مطالعه موردی: استان خراسان جنوبی). دوفصلنامه جستارهای اقتصادی ایران با رویکرد اقتصاد اسلامی، ۱۱ (۲۱)، ۹-۳۸. https://iee.rihu.ac.ir/article_518.html
- اوحدی، نسرين و کورکی‌نژاد، ژاله. (۱۳۹۴). تحلیل قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان سیرجان، تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۴۶ (۳)، ۵۷۹-۵۸۸. <https://doi.org/10.22059/ijaedr.2015.55541>
- بالالی، حمید؛ موحدی، رضا و نظری کمرودی، جلال. (۱۳۹۶). ارزیابی عوامل اثرگذار در بهبود عملکرد شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در شهرستان سوادکوه، پژوهش‌های روستایی، ۸ (۴۴)، ۵۷۷-۵۹۰. <https://doi.org/10.22059/jrur.2017.223877.1037>
- بوستانی، حمیدرضا؛ رضایی دولت‌آبادی، حسین و گوهری فر، مصطفی. (۱۳۹۳). برنامه‌ریزی منطقه‌ای بر مبنای سناریو با استفاده از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی مورد شناسی: تعاون روستایی شهرستان‌های رستم و نورآباد ممسنی، جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، ۴ (۱۱)، ۶۷-۸۴. <https://doi.org/10.22111/gaij.2014.1543>
- ترامشلو، محسن؛ میردامادی، سیدمهدی و لشگرآرا، فرهاد. (۱۳۹۴). نقش شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در توسعه کشاورزی استان قم. روستا و توسعه، ۱۸ (۲)، ۱۲۷-۱۱۱. <https://doi.org/10.30490/rvt.2018.59432>

- تکلو، علیرضا؛ شمس‌الدینی، علی؛ رحمانی، بیژن؛ شریعت‌پناهی، مجیدولی. (۱۳۹۹). آینده‌پژوهی توسعه منابع انسانی بخش کشاورزی در نواحی روستایی (مورد: بخش مرکزی شهرستان ملایر)، جغرافیا (فصلنامه علمی - پژوهشی و بین‌المللی انجمن جغرافیایی ایران)، ۶۷ (۱۸)، ۱۰۲-۸۸.
- جشاری، سهیلا و مرادی، ابراهیم. (۱۳۹۸). تدوین راهبردهای توسعه اقتصاد کشاورزی نواحی روستایی استان سیستان و بلوچستان با رویکرد آینده‌پژوهی، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۳ (۲۹)، ۶۶-۵۱. <http://serd.khu.ac.ir/article-1-3353-fa.html>
- جمشیدی، علیرضا و عنابستانی، علی‌اکبر. (۱۴۰۱). الگوی ساختاری-تفسیری عوامل تأثیرگذار بر توسعه‌ی تاب‌آوری روستاییان غرب دریاچه ارومیه در برابر تغییر اقلیم (با تأکید بر خشک‌سالی). مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۱۱ (۴۲)، ۲۲-۱.
- حضرتی، مجید و بابایی فینی، ام‌السلّمه. (۱۳۹۱). شناسایی عوامل مؤثر بر غیرفعال شدن تعاونی‌های کشاورزی با استفاده از تحلیل دلفی، (مطالعه موردی: شهرستان خداآینده). برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۲ (۶)، ۹۱-۱۰۳.
- خالقی، عقیل و پورمحمدی، محمدرضا. (۱۴۰۲). آینده‌نگاری توسعه برنامه‌ریزی محلی سکونتگاه‌های روستایی با رویکرد سناریونویسی مورد مطالعه: استان آذربایجان شرقی. مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۱۴ (۵۲)، ۱۱۶-۱۳۵. <https://doi.org/10.22034/jargs.2023.391793.1019>
- دانش‌مهر، ح. هدایت، ع. (۱۳۹۷). تحلیل روایت ذی‌نفعان از فروپاشی سرمایه اجتماعی در میان تعاونی‌های تولید روستایی (مورد مطالعه: تعاونی‌های تولید روستایی استان کردستان). توسعه محلی (روستائی-شهری)، ۱۰ (۲)، ۲۳۰-۲۰۷. <https://doi.org/10.22059/jrd.2019.71114>
- رحیمی، همت؛ محمدی، اصغر و حقیقتیان، منصور (۱۴۰۰). تبیین جامعه‌شناختی ارتباط بین «مشارکت اعضا» و «موفقیت» تعاونی‌های کشاورزی (مورد مطالعه: تعاونی‌های کشاورزی استان لرستان)، پژوهش‌های روستایی، ۱۲ (۲)، ۳۸۸-۴۰۳. <https://doi.org/10.22059/jrur.2021.315255.1595>
- رخشانی، بهزاد؛ سردارشرکی، علی و علی‌احمدی، ندا (۱۴۰۰). شناسایی مشکلات توسعه کسب‌وکار تعاونی‌ها در روستاهای منطقه سیستان. تعاون و کشاورزی، ۱۰ (۳۸)، ۲۶۵-۲۳۳.
- رکنی، فرشاد، سلیمانی، حسین. (۱۳۹۷). واکاوی مؤلفه‌های بازدارنده توسعه کسب‌وکار در مناطق روستایی مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان بویراحمد، پژوهش‌های مکانی فضایی، ۲ (۴)، ۴۱-۲۶.
- رضمانی، محمدابراهیم و خداپناه، کیومرث. (۱۴۰۰). شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه‌ی روستاهای در معرض خشک‌سالی (مطالعه‌ی موردی: روستاهای حوضه‌ی آبریز دریاچه‌ی ارومیه). مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۱۲ (۴۳)، ۱۸-۱.
- زارعی، قاسم و طریقت‌مهربانی، حامد. (۱۳۹۹). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی با استفاده از رویکرد ترکیبی در شهرستان سراب. پژوهش‌های روستایی، ۱۱ (۱)، ۱۶۹-۱۵۸. <https://doi.org/10.22059/jrur.2019.286938.1390>
- سجاسی قیداری، حمدالله؛ شایان، حمید و حسینی کهنوج، سیدرضا. (۱۳۹۷). شناسایی عوامل مؤثر بر شکست کسب‌وکارهای کارآفرینان محلی با روش تئوری بنیانی و رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: گلخانه‌داران مناطق روستایی شهرستان جیرفت)، برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ۲۲ (۱)، ۱۵۴-۱۸۶.
- سجاسی قیداری، حمدالله؛ شایان، حمید و واعظ‌طیسی، علی (۱۳۹۸). سنجش مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌های کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی (مورد مطالعه: دهستان‌های شهرستان‌های کاشمر و بردسکن و خلیل‌آباد)، پژوهش‌های روستایی، ۱۰ (۲)، ۲۱۳-۲۱۰. <https://doi.org/10.22059/jrur.2019.270334.1303>
- شکور، علی؛ شجاعی‌فرد، علی و جعفری، مهتاب. (۱۴۰۰). ارائه مدل راهبردی اشتغال‌زایی و افزایش کسب‌وکار کشاورزی و روستایی در ایران، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۱ (۴۲)، ۱۰۱-۸۱. <https://doi.org/10.30495/jzpm.2021.28203.3916>
- علی نژاد، زهرا؛ نجفی، سیدمحمدباقر؛ فتح‌اللهی، جمال و زالی، نادر. (۱۴۰۰). شناسایی پیشران‌های تحقق کشاورزی دانش‌بنیان با تأکید بر توسعه فناوری (مطالعه موردی استان کرمانشاه). آینده‌پژوهی ایران، ۶ (۲)، ۲۷۳-۳۰۳. <https://doi.org/10.30479/jfs.2021.15383.1281>
- فاضل‌نیا، غریب. (۱۳۸۶). تحلیل عوامل و شرایط محیطی مؤثر بر شناخت و آگاهی روستاییان از بخش تعاون موردشناسی: استان سمنان، جغرافیا و توسعه، ۵ (۱۰)، ۵۳-۳۷. <https://doi.org/10.22111/gdij.2007.3659>
- قوشجی، فرشاد. (۱۳۹۳). آینده‌پژوهی در کشاورزی ایران، کشاورزی و توسعه پایدار، ۵۳، ۱۵-۱.

مرکز آمار ایران (۱۳۹۶). سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی.

مهری، کریم؛ ابراهیمی، محمود؛ امینی بردپاره، الیاس و صفری، سعید (۱۳۹۶). نظریه توسعه‌نیافتگی تعاونی‌ها در ایران: استراتژی داده بنیاد. *جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه*، ۶(۱)، ۱۸۱-۱۵۷.

نوری، فرامرز؛ صمدزاد، سعیده و قهرمانی نهر، جاوید. (۱۳۹۸). الگوی ساختاری-تفسیری عوامل مؤثر بر توسعه پایدار تعاونی‌های تولیدی کشاورزی (مطالعه موردی: استان آذربایجان شرقی). *اقتصاد و توسعه کشاورزی*، ۳۳(۳)، ۲۸۱-۲۹۷. <https://doi.org/10.22067/jead2.v33i3.77644>

وکیل‌الرعیاء، یونس؛ شفیعی نیک‌آبادی، محسن و مسائلی، شیمیا. (۱۳۹۷). عوامل مؤثر بر ایجاد تعاونی‌های تولیدی مبتنی بر کسب‌وکارهای خانگی و خانوادگی روستایی در استان سمنان، *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۷(۲۵)، ۵۱-۶۶.

References

- Abebaw, D., & Haile, M. G. (2013). The impact of cooperatives on agricultural technology adoption: Empirical evidence from Ethiopia, *Food Policy*, 38, 82-91. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2012.10.003>
- Ajates, R. (2020). An integrated conceptual framework for the study of agricultural cooperatives: from repolarization to cooperative sustainability, *Journal of Rural Studies*, 78, 467-479. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.06.019>
- Alinezhad, Z., Najafi, S. M. B., Fathollahi, J., & Zali, N. (2022). Identifying the drivers of knowledge-based agriculture with emphasis on technology development (Case study of Kermanshah province), *Journal of Iran Futures Studies*, 6(2), 273-303. <https://doi.org/10.30479/jfs.2021.15383.1281> [In Persian].
- Amiri, H., Googerdchian, A., Kiani, G., Alizadeh, A. (2014). Adaptive efficiency of agricultural cooperatives in providing input sector; With emphasis on transaction cost economics approach (Case study: South Khorasan province), *Journal of Iran's Economic Essays (JIEE)*, 11(21), 9-38. https://iee.rihu.ac.ir/article_518.html [In Persian].
- Ashraf Zainli A., Azmi A., Moradi, O. (2019). Factors affecting the development of rural livestock cooperatives in West Islamabad city, *Space economy and rural development*, 9 (32): 1-22. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.23222131.1399.9.32.1.6> [In Persian].
- Azami, A., Soleimani, A., Agahi, H. (2011). Assessing Villagers' Satisfaction with Rural Cooperative Companies in Kermanshah Province, *Regional Planning*, 1(2), 15-26. https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_958.html [In Persian].
- Balali, H., Movahedi, R., & Nazari-Kameroudi, J. (2017). Assessment the Factors Affecting the Performance of Rural Cooperatives in Savadkooh County, Mazandaran Province, Iran, *Journal of Rural Research*, 8(4), 577-590. <https://doi.org/10.22059/jrur.2017.223877.1037> [In Persian].
- Bernard, T. J., & Spielman, D. (2009). Reaching the rural poor through rural producer organization? A study of agricultural marketing cooperatives in Ethiopia, *Food Policy*, 34(2), 60-69. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2008.08.001>
- Boostani, H. R., Rezaiee Dolatabadi, D. H., & Goharifar, M. (2014). Regional Planning Based on the Scenario Using Analytical Hierarchy Process Case Study: Rustam and Mamasani Rural Cooperatives, *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 4(11), 67-84. <https://doi.org/10.22111/gaij.2014.1543> [In Persian].
- Daneshmehr, H., & Hedayat, O. (2018). An Analysis of the Narrative of the Interest Groups about the Collapse of Social Capital among the Rural Production Cooperatives (Case of Study: Rural Production Cooperatives in of Kurdistan Province, *Community Development (Rural and Urban Communities)*, 10(2), 207-230. <https://doi.org/10.22059/jrd.2019.71114> [In Persian].
- Dethier, J., & Effenberger, A. (2012). Agriculture and development: A brief review of the literature, *Economic Systems*, 36(2), 175-205. <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2011.09.003>
- Eid, M., & Martínez-Carrasco Pleite, F. (2014). The International Year of Cooperatives and the 2020 vision, *Eurics Working Papers*, 14(71), 1-20. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2509836>
- Fairbairn, B., June, B., Murray, F. (2003). Co-operatives and Community Development: Economics in Social Perspective. Centre for the Study of Co-operatives. Saskatoon, Saskatchewan, pp. 254-255.
- Fazelniya, G. (2007). The Analysis of Effective Environmental Factors on Rural People's Knowledge and Awareness in Cooperation Sector- Case Study: Semnan Province, *Geography and Development*, 5(10), 37-53. <https://doi.org/10.22111/gdij.2007.3659> [In Persian].
- Garnevskaja, Elena (2011). Factor for successful Development of farmer cooperatives. No 4.

- Gava, O., Ardakani, Z., Delalić, A., Azzi, N., & Bartolini, F. (2021). Agricultural cooperatives contributing to the alleviation of rural poverty. The case of Konjic (Bosnia and Herzegovina), *Journal of Rural Studies*, 82, 328–339. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.01.034>
- Ghoshji, F. (2014). Future research in Iranian agriculture, *Agriculture and Sustainable Development*, 53, 1-15. **[In Persian]**.
- Harper, M. (2010). The critical factors for the success of cooperatives and other stoups. Washington DC, *Journal of Studies in the Social Philosophy of Cooperation*, 3(1), 223-240.
- Hazrati, M. and Babai Fini, A. (2011). Identifying factors affecting the deactivation of agricultural cooperatives using Delphi analysis (case study: Khodabande county), *Regional Planning Scientific Quarterly*, 2(6), 91-103. **[In Persian]**.
- Hogeland, J. A. (2015). Managing uncertainty and expectations: The strategic response of U.S. agricultural cooperatives to agricultural industrialization, *Journal of Co-Operative Organization and Management*, 3(2), 60–71. <https://doi.org/10.1016/j.jcom.2015.06.001>
- Hooks, T., McCarthy, O., Power, C., & Macken-Walsh, Á. (2017). A co-operative business approach in a values-based supply chain: A case study of a beef co-operative, *Journal of Co-Operative Organization and Management*, 5(2), 65–72. <https://doi.org/10.1016/j.jcom.2017.10.001>
- Iran Statistics Center (2016). Statistical Yearbook of East Azerbaijan Province, Management and Planning Organization. **[In Persian]**.
- Jamshidi, A., & Anabestani, A. (2022). Interpretive Structural modeling of factors affecting the development of resilience to climate change (with emphasis on drought) of villagers in west of Urmia Lake. *Journal of Arid Regions Geographic Studies*, 11(42), 1-22. **[In Persian]**.
- Jeshari, S., Moradi, A. (2018). Developing strategies for the development of agricultural economy in the rural areas of Sistan and Baluchistan province with a future research approach, *Space Economy and Rural Development*, 8 (29): 51-66. <http://serd.khu.ac.ir/article-1-3353-fa.html> **[In Persian]**.
- Ji, C., Jia, F., & Xu, X. (2018). Agricultural co-operative sustainability: Evidence from four Chinese pig production co-operatives, *Journal of Cleaner Production*, 197, 1095–1107. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.06.279>
- Khaleghi, A., & Pourmohammadi, M. (2023). Foresight of the development of local planning of rural settlements with the approach of scenario planning Case study: East Azerbaijan province. *Journal of Arid Regions Geographic Studies*, 14(52), 135-116. <https://doi.org/10.22034/jargs.2023.391793.1019>
- Marcis, J., Pinheiro de Lima, E., & Gouveia da Costa, S. E. (2019). Model for assessing sustainability performance of agricultural cooperatives, *Journal of Cleaner Production*, 234(7), 1-20. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.06.170>
- Mehri, K., Ebrahimi, M., Amini Bardpare, E., Safari, S. (2016). The Theory of Underdevelopment of Cooperatives in Iran: Foundation Data Strategy, *Economic Sociology and Development*, 6 (1), 157-18. **[In Persian]**.
- Mujawamariya, G. D., Haese, M., & Speelman, S. (2013). Exploring double side-selling in cooperatives, case study of four coffee cooperatives in Rwanda, *Food Policy*, 39, 72-83. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2012.12.008>
- Nouri, F., Samadzad, S., & Ghahremani nahr, J. (2019). Structural-interpretative Patterns of Factors Affecting the Sustainable Development of Agricultural Production Cooperatives (Case Study: East Azerbaijan Province), *Journal of Agricultural Economics and Development*, 33(3), 281-297. <https://doi.org/10.22067/jead2.v33i3.77644> **[In Persian]**.
- Oczkowski, E., Krivokapic, B., & Kay Plummer, S. (2013). The meaning, importance and practice of the co-operative principles: Equalization evidence from the Australian co-operative sector, *Journal of Co-operative Organization and Management*, 1(2), 54-63. <https://doi.org/10.1016/J.JCOM.2013.10.006>
- Ohadi, N., & Kurki Nejad, J. (2015). Analyzing the strengths, weaknesses, opportunities and threatening agricultural production cooperatives in Sirjan city, *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 46(3), 579-588. <https://doi.org/10.22059/ijaedr.2015.55541> **[In Persian]**.
- Prager, S. D., & Wiebe, K. (2021). Strategic foresight for agriculture: Past ghosts, present challenges, and future opportunities, *Global Food Security*, 28, 100489. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2020.100489>
- Rahimi, H., Mohamadi, A., & Haghghatian, M. (2021). Sociological Explanation of the Relationship Between 'Member Participation' and 'Success' of Agricultural Cooperatives (Case Study: Agricultural Cooperatives of Lorestan Province), *Journal of Rural Research*, 12(2), 388-403. <https://doi.org/10.22059/jrur.2021.315255.1595> **[In Persian]**.
- Rakhshani, B., Sardar Shahraki, A., & Aliahmadi, N. (2021). Cooperative business development problems in sistan region villages, *Co-Operation and Agriculture*, 10(38), 211-239. **[In Persian]**.

- Ramazani, M. E., & Khodapanah, K. (2021). Identification and Analysis of Key Factors Affecting on the Development of Drought-Affected villages Case study: Rural Settlement in the Urmia Lake Watershed. *Journal of Arid Regions Geographic Studies*, 12(43), 1-18. **[In Persian]**.
- Rukni, F., Soleimani, H. (2017). Analyzing the hindering components of business development in the studied rural areas: the central part of Boyar Ahmad city, *Spatial Research*, 2 (4), 26-41. **[In Persian]**.
- Shakur, A., Shojai Fard, A., Jafari, M. (1400). Presenting a strategic model of job creation and increasing agricultural and rural business in Iran, *Regional Planning*, 11 (42), 81-101. <https://doi.org/10.30495/jzpm.2021.28203.3916> **[In Persian]**.
- Sojasi Gheidari, H., Shayan, H., & Vaez Tabasi, A. (2019). Measuring the Social Responsibility of Agricultural Entrepreneurship Corporations in Rural Areas: A Case Study of the Villages of Kashmar, Bardsakan and Khalil Abad, *Journal of Rural Research*, 10(2), 200-213. <https://doi.org/10.22059/jrur.2019.270334.1303> **[In Persian]**.
- Sojasi Qeidari, H., shayan, H. & Hosseini Kahnootj, S.R. (2018). Identifying Factors Affecting on Entrepreneurs Local Business Defeat by Fundamental Theory and Futuristic Approach, *MJSP*, 22 (1):154-186. **[In Persian]**.
- Stattman, S. L., & Mol, A. P. J. (2014). Social sustainability of Brazilian biodiesel: The role of agricultural cooperatives, *Geoforum*, 54, 282–294. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2014.04.001>
- Takloo, A., Shams al-Dini, A., Rahmani, B., & Shariat Panahi, M. (2021). Future research of human resources development of agricultural sector in rural areas (Case: Central part of Malayer city), *Geography*, 18(67), 95-103. **[In Persian]**.
- Tramashlo, M., Mirdamadi, M. & Lashgarara, F. (2018). The Role of Rural Production Cooperatives in Agricultural Development in Qom Province of Iran, *Village and Development*, 18(2), 111-127. <https://doi.org/10.30490/rvt.2018.59432> **[In Persian]**.
- Vakil al-Raaya Y., Shafi'i Nikabadi M., Masalemi S. (2017). Factors affecting the creation of production cooperatives based on rural household and family businesses in Semnan province, *Space economy and rural development*, 7 (25): 51-66. **[In Persian]**.
- Zarei, G., & Tarighat Mehrbani, H. (2020). Identifying and Prioritizing the Factors Affecting the Development of Cooperative Companies Using Mixed Methods in Sarab County, *Journal of Rural Research*, 11(1), 158-169. **[In Persian]**.